

Fr. Albrecht:

Iz cikla „Jaz“.

I.

Dokler boš vase, duh moj, veroval,
željan svobode in višin pijan,
dokler boš sebi sam ukazoval
v ponosno zarjo in visoki dan —
o ni, o ni me strah s teboj.

A še povesi trudna se ti, duh, perot
v razmahu smelem in če boš obstal
kot plah bojevnik pred obzidjem zmot
in ves v nemoči svoji trepetal . . .
o duh, o duh — poginem naj s teboj!

II.

Jaz ljubim zarjo ponosnih dalj,
jaz ljubim svobodo osamljenih skal.

Jaz ljubim noč, če ji poje himno vihar,
jaz ljubim dan, če pali ga solnca žar,
jaz ljubim sladko gorest bolečin,
če dom njen prepad je strmih pečin. —

Jaz ljubim svojo lastno mladost:
to zarjo, teh skal osamljenih prostost . . .

Ant. Debeljak:

V katedrali Notre-Dame.

Š priprtimi očmi
mrak v katedrali ždi in mirno sniva,
na oknih le se blešk
zgovornih arabesk s temo prepira.

Moj išče ga pogled —
a nihče pred oltarji ne poklekne,
zvedavih tujcev trop
v stebrovje, v stene, v strop oči zadira.

Muzej, sem zamrmral,
si zdaj postal, ti milosti vseh vrelec;
a kaj, ko za menoj
hlepeč zija nebroj — puščičnih žrelec!

Moje želje.

Želje ve moje, oj grlice sive,
kdo vas je zmotil, da cel se vas roj je napotil
letat nad modro neskončnost morja?

Rade bi večnosti sinje in žive,
pa vas vihar je zalotil,
s plaščem zagrnil svinčenim gorja.

Noč od neurnikov-bliskov razrita,
satan v nji pleše in brezna v valove zdaj kleše,
ko je potrgal vse grozde zvezda.

Polna je limanic barka razbita,
grlice nanji medle še,
kar jih ne krije grenčica voda.

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal Josip Hrstar.

(Dalje.)

Ko sta sedela Križaj in Strel tistega dne pri večerji, se je držal Strel ves čas nekoliko na smeh. Vse, kar je govoril, se mu je zdelo smešno, dasi se je videlo Križaju vsakdanje, banalno.

„Kaj imaš nocoj, za boga, da se ne nehaš smejeti? Kar nerovznega me delaš,“ je opomnil Križaj.

„Priatelj, ne zameri, je odgovoril Strel. „Toda videl sem danes nekaj, kar me je spravilo v dobro voljo.

„In kaj bi to bilo?“

„Glej, popoldne po šoli sem šel nekoliko na izprehod. Ko pridem čez most tja do prvih njiv, začuden obstojim. Po njivi, kjer je rasel krompir, je hodil kmet s košem v roki ter sejal neko seme. — „Kaj delate, oče?“ ga vprašam. — „Žito sejem.“ — „Žito med krompir? Saj ga bo krompir zadušil!“ — „Nič ne de, žito zraste višje kot krompir.“ — „Pa ga bo prej zadušil kot bo zrastle.“ — Ni mi odgovoril ničesar več, sejal je dalje in se ni zmenil zame. Kaj sem hotel, pustil sem ga in odšel.

„Kaj hočeš s tem?“ je vprašal Križaj zateglo.

„Ne sej žita, kjer raste krompir!“

„Ti si zloben, Strel! Nekaj si izvedel, pa govoriš v parabolah. Včasih si bil bolj jase.“

„A danes nočem biti. Toda učiteljica Zora mi je povedala vse!“ Križaj je razumel.

„Joj, Strel, včasih si bil bolj duhovit. Ta primera zelo šepa!“ In zakaj še vedno takšen pesimist? Nič bi ti ne rekel, ako ne bi hodil v šolo k Majdetu. Nehvaležen učenec si!“

Strel je skomizgnil z rameni.

„Pustimo to,“ je dejal. „Vloga poboljševalcev sveta se je tudi že preživela. Kar je, to je, in s tem moramo računati. Iz blata se ne da napraviti piščal!“ —

VII.

Križaj je bil skoro vsak drugi dan v mlinu pri Majdetu. Po končanih uradnih urah je krenil tja doli in se je vračal pozno zvečer. Včasih je celo tam prespal, ako se je zamudil predolgo. Z Majdetom

sta imela dolge, zaupne in važne razgovore. Našla sta se bila dva človeka, oba idealna, oba delavna in navdušena za vse lepo. Dostikrat se je pridružil tudi Strel, poslušal ju, pritrdjeval ali pa majal z glavo.

„Občudujem vaju,“ je rekel navadno, ko sta kaj sklenila, „toda hvaležnosti si ne bosta pridobila s tem.“

Včas pa je dejal: „Joj, kakšna mladeniča sta še! Človek bi mislil, da sta pravkar pred maturo!“

Onadva nista odgovarjala na takšne opazke, pač pa sta ga poizkušala pridobiti zase, da bi tudi on nastopal aktivno, kadar bode treba. Toda vsak takšen poizkus se je izjalovil. — Nekega večera sta bila zopet Majde in Križaj sama pod lipo.

„To je torej jasno, da moramo najprej pridobiti zase našega kmeta,“ je govoril Majde. „Naše šole ne morejo storiti vsega, dasi imamo dobre, požrtvovalne učitelje. Preveliko število otrok, premalo šol, prekratka učna doba. Kaj se hoče, razmere so takšne! Kmet se mora torej predvsem bolj izobraziti, mora postati samostojen v naziranju. Toda, kje začeti? Starejši ljudje so trmastí, so okoreli do kosti, ž njimi se ne bo dalo dosti opraviti. In vendar moramo omajati tudi nje!“

„Vsekakor moramo najprej pridobiti starejše, ker imajo pravico nad mlajšimi,“ je dejal Križaj. „Razmere zahtevajo, da začnemo pri njih. Tu bi bila najboljša vsakotedenska predavanja, ki bi se raztezala na vsa vprašanja, gospodarska, politiška in druga. In pri teh predavanjih bi morali kmeta prepričati, kako so potrebne šole, bi ga morali privedi do tega, da bi nas sam prisilil, naj se nekaj ukrene za nadaljnjo izobrazbo njegovih sinov in hčera, ki so že izpolnili ljudskošolsko dolžnost. Najprej vcepiti veselje, potem bi se lahko delalo. Najmanjša skrb bi bila, da bi se potem napravili popolni načrti, kaj naj se poučuje in kako naj se poučuje.“

„Kdo bi pa poučeval? Naše učiteljstvo je že itak preveč upreženo in si mora pri teh sramotnih plačah iskati postranskega zaslužka, da nima nikdar proste ure. Zastonj ne bi mogli delati, a kje vzeti, da bi se plačali?“ je dejal Majde.

„Prepričan sem, da bi se vsak učitelj izprva rad žrtvoval brezplačno, ako ne iz drugega vzroka, vsaj spričo tega, da bi ljudstvo vendar prišlo do spoznanja, koliko je vreden dober učitelj ter bi potem samo sapo zaprlo onim, ki mu ne privoščijo koščka suhe skorje. Pa ne samo iz tega vzroka, pač pa tudi še veliko več iz ljubezni do te svete stvari, iz ljubezni do svojega naroda, bi vsak to storil radovoljno in z veseljem. Saj bi mu bili lepi uspehi naj-

lepše plačilo. — Toda jaz ne mislim, da naj bi tu poučevalo samo učiteljstvo, k temu bi se morali pritegniti tudi drugi sloji, tudi naše uradništvo, ki bi predavalo o svojih strokah. Tako bi se res počasi približali dobi, ki bi nam rodila svobodnega, samostojnega kmeta.“

„Moj Bog, kje smo še do tega! Toda prav imaš, obupati ne smemo, začeti je treba! Po malem začeti, ničesar se ne ustrašiti! A nekaj je treba ukreniti takoj. Po mojih mislih ne velja, da bi se kar naenkrat sklical kje kak shod ter bi privlekli tja nepripravljenega kmeta. To bi imelo malo uspeha. Najprej moramo posameznike pripraviti, po štiri, po pet jih skličimo ter jim razložimo to, kar mislimo obravnavati javno. Vsako nedeljo naj jih pride nekaj, in ko so se dovršile te predpriprave, potem skličimo skupen shod, ki mu gotovo ne bodo izostale dobre posledice.“

„Res je, kar praviš,“ je potrdil Križaj. „Pametna misel. Toda sedaj nastane vprašanje, kdo naj te ljudi pripravi, da pridejo k takšnemu pouku in kje naj bi se ta vršil?“

„Kar se tiče prostorov, so moji itak vedno na razpolaganje,“ je dejal Majde, „dasi so nekoliko od rok. Toda boljši so že zaradi tega, ker so na samem in takšnih sestankov tako hitro ne opazijo nepoklicani ljudje. Kar se tiče prvega, bi prevzel nekoliko jaz sam, nekoliko bi pa storila vidva s Strelom.“

„Strel? Hm, poskusimo! Ako bi jaz že sam poznal ljudi naokoli, bi me kaj takšnega nič ne skrbelo. Toda upam, da pojde Strel vsaj z menoj, ako ne drugega.“

„Nekaj konkretnega sva vendar danes sklenila,“ je dejal Majde zadovoljno. „Sedaj pa moraš večerjati z menoj. Marici sem naročil že prej, da pripravi. Potem te pa hlapec potegne do mostu. — Prosim, potrpi nekoliko, da pogledam v mlin.“ — V tem ko se je Majde mudil v mlinu, je prišla h Križaju Marica, ki je začela napravljati na mizo.

„Danes sta pa bila posebno zatopljena v svoje razgovore,“ je dejala. „Dvakrat sem šla mimo, pa niti opazila me nista.“

„Ali res, gospodična Marica?“ se je smejal Križaj. „Ali verujte mi, da sem vas videl, toda bili so res tako važni pomenki, da nisem niti utegnil pogledati za vami.“

„Saj tudi ni treba,“ se je šalila ona.

„Ni treba,“ je dejal tiho in skoro mehko. „A kdo bi ne gledal za vami, Marica?“

Pogledala ga je s svojimi velikimi, vlažno se svetlečimi očmi ter dejala: „Oj, vi ste poredni, gospod Križaj!“

Vstal je od mize ter pristopil k njej. Pogledal ji je globoko v oči ter govoril naglo, komaj slišno:

„Gospodična Marica, glejte, odkar sem vas videl prvič tukaj pri tejle mizi, odkar so tistega popoldne prvič pred menoj zasijale vaše lepe oči, od tistikrat —“

Umolknil je, Majdetove stopinje so se tisti hip zaslišale na pesku.

„Podvizaj se, Marica, lačna sva,“ je klical že od daleč.

In Marica je stekla v hišo, rdeča v obraz kakor pirh. —

* * *

„Nocoj grem rajši peš, hvala ti za voz!“ je dejal Križaj, ko sta se razhajala. „Lepa mesečna noč je, in po cesti ni prahu, ker je včeraj deževalo.“

„Kakor ti drago, toda konj je doma in hlapec ima sedaj tudi čas.“

Križaj je še stopil v hišo ter se poslovil od Marice. Bila je v zadregi, ko mu je podala roko ter mu ni pogledala v obraz. Hotel ji je še nekaj povedati, toda dekletke so bile okoli, zato ji je samo voščil lahko noč ter odšel.

Majde ga je spremil do ceste, kjer sta se poslovila.

Na ovinku, kjer se je videlo k Polaju, je Križaj zopet postal kakor ono prvo nedeljo, ko sta bila s Strelom v mlinu. Gledal je nekoliko časa tja proti kostanjem, a luč je svetila samo iz sobe. Zunaj je bilo vse tiho in mirno. Od tiste nedelje, ko je šel prvič v Brinje, ni bil več pri Polaju. A sedaj ga je hipoma navdala misel, da bi stopil vendar enkrat tja gori. Pomislil je nekoliko, pogledal po cesti proti trgu, a v tistem hipu se je že obrnil ter krenil proti Polajevini.

Ko je prišel pred gostilno, se je dvignil nekdo s klopi pred vrati ter ga pozdravil. Bil je Polaj sam, ki se je hladil pred hišo. Šele ko sta stopila v vežo, kjer je na steni svetila luč, je Polaj spoznal Križaja.

„Oj, vi ste, izgubljeni sin!“ je dejal ter mu ponudil roko. „Vsi so prihajali, njega ni bilo, tako poje ona pesem. In res, samo vas ni nobeno nedeljo k nam. Vprašal bi bil že po vas, pa človek se navadi molčati pri gospodi. Samo, da vas še enkrat vidim, pa sem srečen!“

Peljal je svojega gosta v sobo, češ da je zunaj prehladno. „S čim smem postreči? Kaj za večerjo morda? Pol litra najboljšega?“

„Samo četrť prosim, večerjal sem že. Ustavil sem se samo mimogrede.“

„Razumem, razumem, kakšna komisija morda ali kaj enakega. Toda res, kaj vendar delate, kod hodite, da vas ni na izpregled?“

V tistem hipu je pogledala Milena v sobo. Prišla je bila navzdol po stopnicah in ni videla, kdo je prišel.

„Sem stopi in postreži gospodu,“ je dejal Polaj. „Jaz pogledam še v klet . . .“

Križaj je vstal ter ji stopil nasproti.

„Dober večer, gospodična!“

Milena je prebledela. Nje desnica se je rahlo tresla, to je čutil Križaj, ko jo je za hipec podržal v svoji.

„Nič vas ni k nam,“ je dejala, „in še danes tako pozno!“

„Časa ni, gospodična, vedno dovolj nujnega opravila,“ je odgovoril.

Pogledal jo je natančneje. Nič se ni izpremenil ta obraz od onega dne, ko ga je videl prvič, ko je tako mrzlično vplival nanj, da se je celo zdramilo njegovo srce in so govorila usta besede, kakršnih niso bila vajena. Vse kakor tisto jutro, toda vendar se mu je zdelo, da leži tam preko belega čela neka komaj vidna senca, ki je tisti dan še ni bilo.

Povesila je za trenotek oči, ko je videla, da jo opazuje, toda kmalu se je otresla zadrege ter dejala:

„Časa? — Pravili so mi, da imate za druge precej časa.“

„Tako? In kdo so tisti drugi, ako smem vprašati?“

Gledal ji je naravnost v oči, ko ji je tako govoril.

„Pa saj mi ni nič mari,“ je dejala ter hotela oditi.

Ujel jo je za roko ter potegnil bliže k sebi.

„Kdo so tisti? Povej, Milena!“ je izpregovoril tiho, strastno.

„V Majdetovem mlinu so . . . Marica je . . . ako že hočete vedeti.“

V nje očeh se je nenadoma pojavila rosa, in ustnice so se trdo stisnile.

„Pustite me,“ je dejala nato in se iztrgala. „Prinesem vam naročeno vino!“

Križaj je omahnil na stol ter si zakril obraz v roke . . .

Ko se je vrnila z vinom, je bila že popolnoma mirna, kakor bi se ne bilo zgodilo ničesar. V tem je pa tudi že zopet prišel Polaj ter prisedel. Milena ni imela torej tukaj ničesar več opraviti, zato je odšla in se ni vrnila tisti večer.

Križaj je pil nenavadno mnogo. Razburjen je bil, na Polajeva vprašanja je odgovarjal nakratko in naredko, kri mu je silila v glavo in nekoliko se je opotekal, ko je stopal proti domu.

Ponoči pa ni mogel spati, izpreletavala ga je vročina in bolela ga je glava. —

VIII.

Odlomek iz dnevnika Tomaža Križaja.

Brinje, 4. avgusta 188 . . .

Dolgo je že, odkar sem prišel v Brinje, a dosedaj se še nisem domislil, da bi nadaljeval svoj dnevnik, ki sem ga pisal včasih s takšnim veseljem, kakor bi šlo za izveličanje. Da, včasih! Ali sedaj je vse drugače. Minila je komaj pomlad, minil dober mesec poletja odkar sem tukaj, a že se mi vidi, da se je svet zopet preobrn timer zopet zasukal naglo in z vso silo. Tako se je v mojem življenju zasukal sedaj že tretjič. Prvič, ko sem zapustil rodni krov ter odšel v svet, drugič, ko sem nastopil prvo svojo službo v samotni gorski vasi, a tretjič sedaj, po nekoliko mesecih najnovejšega mojega mučenja. Zasukal se je tako naglo, da me je vrglo vstran in sem padel na obraz. A dvignil sem se in še hodim, dasi boli in bo bolelo bogve kako dolgo. Kaj se je zgodilo? Potoval sem po deželi od kraja do kraja, učil in izpodbujal, da bi se urešničili načrti, ki sva jih začrtala z najboljšim prijateljem Majdetom. Samo en cilj mi je bil pred očmi, da postane naš kmet samostojno misleč človek, da se naš narod dvigne na kolikor mogoče najvišjo kulturno stopinjo. Vse drugo mi je bilo postransko, gorle sem samo za idejo, najzadnja je bila pri tem moja oseba. In vse je kazalo, da bo obrodilo seme, ki sva ga začela sejati s prijateljem, dober in svež sad. Dvigati so se začele glave, jasni se je začelo v njih, blestele so oči in iztezale so se roke proti luči, ki je zasijala v daljavi. A tedaj je prišel nekdo v zadnjem času in mi je zastavil lepo pot, da nisem mogel dalje.

„Čuj, prijatelj,“ mi je rekel, „Tvoji nameni niso pravi, škodljivi so in pripeljejo narod v pogubo. Ako se bo kmet preveč naučil, bo hotel biti gospod, zanemarjal bo delo, in kmetija pojde na boben za kmetijo. Pusti ga pri miru, kakor je, tako bo najbolje za cerkev in za državo!“ — Ugovarjal sem mu, izkušal sem pridobiti zase tudi njega, a mož je postajal z vsakim hipom bolj nervozen, rdel in bledele so mu obraz in nazadnje je zavpil nad menoj: „To je vse pretveza, to namišljeno delovanje in probujanje naroda, vse

samo, da se dvigne na površje tvoja lastna oseba in oseba Majdetova, da sedeta na nosilnice, ki vama jih bodo nosili oni, ki jih sedaj sleparita.“ — „Lažeš,“ sem mu odgovoril mirno. Toda pri srcu mi je bilo tako hudo, da bi se bil razjokal prevelike žalosti, ki se je nenadoma razlila po moji duši. Oni pa je dvignil palico, da me udari. Izbil sem mu jo iz roke. Tako se je začelo sovraštvo. Strel je skomizgnil z rameni, ko sem mu to pripovedoval, in dejal je neusmiljeno: „To sem videl že oddaleč, kako je prihajalo vedno bliže, in natančno sem preračunal uro, ko je imelo priti. Zato sem te svaril pravočasno, a ti nisi hotel slišati!“ Umolknil sem, čemu naj bi se bil razburjal. Od tistikrat se razdor med menoj in onim človekom več, jaz sem prepričan, da on dela samo za svojo osebo, a on je prepričan o meni, da sem jaz tisti, ki delam samo zase. In pridobil si je že drugih, ki stojijo za njim, da ga pravočasno povzdignejo na rame in samozavestno nastopa in kriči, kako velika in edino prava je njegova stranka. Midva z Majdetom sva v manjšini, in morda samo zaradi tega, ker je pravica na najini strani. Boj se je začel, preden je bila napovedana vojska. —

6. avgusta 188 . . .

Ko sem šel sinoči na izprehod proti Gorenjam, sem zagledal pod klancem velik, težko naložen voz. Konji so počivali, voznik je sedel na obcestnem kamenu ter naslanjal glavo v roke, ki je ž njimi objemal svoj bič. Obupal je bil, da bi spravil voz do daljnjega strmega vrha ter razmišljal, kaj naj počne z vozom, kaj s trudnima konjema. A na vozu je bilo blago vseh tržanov, ki so komaj čakali, da se jim dostavi. Prihajalo je ljudstvo, menilo se ter hotelo pomagati samo in z lastnimi rokami. Tedaj je pa stopil iz množice odvetnik dr. Raskav. Postal je ter pogledal na voz. Na vozu je bilo tudi njegovo blago in bati se je bilo, da se ne pokvari, ako ne pride pred dežjem do vrha in pod streho, zakaj temni oblaki so se vlačili po nebu. Ker je bilo torej na vozu tudi njegovo blago, zato je imel pravico govoriti. Razprostrl je svoje roke ter povzdignil glas: „Častiti poslušalci! Glejte, ta voz je obtičal, na njem je moje blago in je vaše blago. Da ne bo škode, ga moramo spraviti naprej. In moja misel je, da bi se dobilo še par konj, ki bi ga pomagali vleči do vrha. Ako bi to ne pomagalo, bi bilo dobro, da se izume stroj, ki bi se priklenil spredaj in bi vlekel z lahkoto to težo po najstrmejših strminah. In po mojem mnenju bi bilo to najbolje, zakaj stroj bi bil potem vedno pri rokah in bi se prepeljeval po tej cesti od

vznožja do vrha in od vrha do vznožja. Stroj bi bil pa deželni in bi lahko vlačil blago, ki je Majdetovo in Križajevo ter blago, ki je njunih nasprotnikov. Vse bi se spravilo do vrha. Kdor je za to, da se izume stroj, naj vzdigne roko!“ In vsi so vzdignili roke in sklenilo se je, da se izume stroj, ki bi vlekel voz odspredaj. Zadovoljno je bilo ljudstvo ter vpilo: „Živio dr. Raskav!“ Navdušeno se je razšlo in na poti proti domu je mladina vriskala, da je odmevalo daleč v gore. Voz pa je tičal pod klancem, konji so počivali, in voznik je naslanjal glavo ob bič. — Tedaj je prišla druga množica, pohlevni ljudje, sami božjepotniki. Pred njimi je stopal mož s križem na prsih, mlad mož črnih las in kakor oglje tlečih oči. Obraz mu je rdel, zdravje mu je sijalo z napihnenih lic, in krepke bele roke so bile videti takšne, da bi same spravile voz do vrha. Privzdignil je voznik glavo, razveselilo se mu je oko in oddehnal se je rekoč: „Hvala Bogu, zdaj ste prišli pravi prijatelji, voz bo takoj na vrhu!“ Ustavila se je množica, mož s križem je izpregovoril: „Preljubi moji v Kristu! Naložen je voz, ki ga vidite tukaj, z mojim in vašim blagom. Preobložen je in obtičal je. Treba ga je spraviti do vrha preden začne dež, zakaj oblačno je nebo in bliski se užigajo. Dobro bi bilo, da dobimo par konj, ki ga bo pomagalo spraviti naprej. A še bolje bi bilo, da izumemo stroj, ki ga bo potiskal odzadaj. In po mojem mnenju bi bilo to najbolje, zakaj stroj bi bil potem vedno pri rokah in bi se prepeljal po tej cesti od vznožja do vrha in od vrha do vznožja. Stroj bi bil pa deželni in bi lahko potiskal blago, ki je naše in ono, ki je Majdetovo in Križajevo. Vse bi se spravilo do vrha. Kdor je za to, da se izume stroj, naj vzdigne roko!“ In vsi so vzdignili roke in sklenilo se je, da se izume stroj, ki bo potiskal voz odzadaj. Zadovoljno je bilo ljudstvo ter vpilo: „Tako je, živio naš gospod!“ In šli so dalje svetlečih obrazov in sklonjenih hrbtov, zakaj šli so na božjo pot in nihče se ni več ozrl. — Ko sem šel danes zjutraj mimo, je tičal voz še vedno pod klancem, konji so počivali, voznik je naslanjal glavo ob bič. Opoludne pa je bilo čitati v pohlevnem božjepotnikov glasilu: „Dr. Raskav je na včerajšnjem shodu pod klancem hujskal ljudstvo, ki je hotelo spraviti voz do vrha, da naj se izume stroj, ki ga bo vlekel odspredaj, dasi je edino pravilno in mogoče, da stroj potiska odzadaj. Dobro vemo, zakaj je tako delal. Volilci, proč z dr. Raskavim ob volitvah!“ Veleugledni list dr. Raskavega pa je pisal: „Na včerajšnjem shodu pod klancem je debelolični kapelan hujskal ljudstvo, ki je hotelo spraviti voz do vrha, češ, naj se izume stroj,

ki bo potiskal voz odzadaj, ko je edino pravilno in mogoče, da se voz vleče s strojem odspredaj. Dobro vemo, zakaj je tako delal. Volilci, proč z gospodom ob volitvah!“ . . . Sedaj je večer, pozni večer, voz tiči pod klancem, konji počivajo, voznik tišči bič v rokah in joka. Rad bi stopil k bližnjemu kmetu po par konj, a čakati mora strojev, sicer bi ga ubili božjepotniki ali privrženci dr. Raskavega ali pa oboji. Blago na vozu pa gnije in preperi, dež lije nanj, toča udarja, in kmalu bo zapadel sneg, da ne bo videti iz njega ne ojes in ne konj . . .

8. avgusta 188 . . .

Težko sem vstal, glava me je bolela in vrtelo se mi je pred očmi. Ne pomnim skoro, da bi bil spal tako dolgo, a dogodki zadnjih dni so vplivali name s takšno silo, da se me je lotila doslej nepoznana razburjenost in da nisem mogel zatisniti očesa do ranih jutranjih ur. Šele potem so mi zlezle oči skupaj prevelike utrujenosti in treba je bilo, da so jih odprli topli solčni žarki, ki so se vsuli po mojem obrazu, po moji postelji in po sobi. Nisem mogel biti vesel lepega dne, ki se je nenadoma spel nad okolico, moreča melanholija in nepoznana malodušnost se je polastila moje duše. Tako tesno, tako dušljivo je bilo v moji sobi, kakor bi iz vseh kotov prihajali nevidni plini, ovijali se mojih nog, silili više in više ter že prodirali v moja pljuča. Zadušiti me je hotelo, moje noge so se opotekale. Komaj sem prišel do okna, da sem ga odprl. Sveža jutranja sapa mi je udarila v obraz, kakor mehka hladna roka mi je pogladila vroče čelo. Oddehnil sem se, olajšalo se je v mojih prsih. In tedaj sem pomislil, čemu se razburjam. Ali je potrebno? Ali je vredno? Ali ni res najbolje, da človek pusti vse skupaj, naj gre dalje po započetem tiru? Kdo bo ustavil vlak, ki drči po bregu navzdol brez vlakovodje, brez zavirača, z vedno večjo naglico, z vedno večjo silo? Naj bo ob tiru še toliko ljudi, ki iztegajo roke, ki si pulijo lase, naj jih bo med njimi še toliko, ki samo vpijejo in samo svetujejo, kako bi se dal ustaviti! Oj, domovina, polovica tvojega imetja je na onem vozu pod klancem, ki se ne more sam geniti nikamor, druga polovica je v tem vlaku, ki drči in drči navzdol in se ne da ustaviti, zakaj same besede še niso zastrle poti niti martinčku, da ne bi došel neovirano v grobljo na nasprotni strani! Ali nima prav Strel s svojim pesimizmom, s svojo krvavo ironijo? Človek bi obupal! — Toda ne, še je čas, saj je šele začetek, saj je šele nastopila ta nova struja! Ali niso še trdne naše

roke in zdrave naše prsi? Ali nimamo med seboj Majdeta, ki je čist kot solnce in delaven kot čebela? Pripravimo ga, da stopi na plan, da zapusti svojo samoto in stopi na vidik, ki bo z njega zadonela njegova beseda kot grom, ki bo z njega pokazala njegova roka, kje in kako je treba prijeti in ki bo prišla najprej tudi sama... Počasi in zamišljeno sem stopil danes v urad. Komaj sem stopil k svoji mizi, že je bil pri meni sodnik. Obraz mu je bil temen in glas osoren, ko mi je dejal: „Slišal sem, gospod kancelist, da se preveč pečate s politikom. Pustite to drugim, za državnega uradnika to ni! Svaril sem vas!“ Odšel je, ne da bi se ozrl. Opoludne sem ga videl, kako je zavil v lepo belo hišo poleg cerkve, in na pragu ga je z ljubeznivim smehljajem sprejel oni mladi človek, ki je zadnjič vodil božjepotnike mimo težko obloženega voza pod klancem. Stisnil mu je roko, in vrata so se zaprla za njima...

10. avgusta 188...

Ha, sedaj sem prost, popolnoma prost! Sodnikove besede so me hipoma osvobodile vsega dela. V urad bom hodil točno in natančno, sedel bom in pisal bom, a ko končam, stopim k oknu in zapalim si cigareto, zakaj sedaj se spodobi, da se navadim tudi pušiti, sedaj, ko sem tako velik gospod, da mi ni treba misliti na drugo, kot da pomagam kolikor mogoče mnogo uradnega papirja, da sedim, za kratek čas pišem in pušim. Sedaj tudi lahko natančno izračunim, kdaj se oženim, zakaj to spada tudi h kvarjenju uradnega papirja, k sedenju, k pisanju in pušenju. In to se bo zgodilo tem lažje, ker je moje srce mehko, dovzetno za ljubezen in vso lepoto, in ker bi mi niti izbirati ne bilo treba, ako bi jih smel vzeti vse, kar jih je na prodaj v trgu in okolici. Toda proč s šalo! Sam ne vem, kako se je moglo zgoditi, da se je prvi dan mojega prihoda semkaj iztegnila moja roka tako nenadoma in samoobsebi proti Mileni, sam ne vem, kako se je moglo potem moje srce tako tesno okleniti Marice! Obe sta podobi iz mojih nekdanjih sanj, različni po svoji zunanosti, enaki si po duši. Obe poznam že izza mladih dni, dasi sem mislil do zadnjega časa, da je samo ena! In zato se je zgodilo, da so se strnila naša pota, da pogrešam Mileno, ko sem pri Marici, da pogrešam Marico, ko sem pri Mileni. Kaj bo iz tega? Sedaj šele čutim, da mi izginjajo realna tla izpod nog, da mi izginja opora, ki se nanjo naslanjajo zdravi in praktični ljudje. —

(Konec prvega dela.)

Naš narodni boj v nemškem slovstvu.

Spisal dr. Janko Lokar.

I.

Nekoliko slovanske krvi je baje teklo po njenih žilah, zato so imele njene globokomodre oči tako sladek sijaj, tako temen kot noč njenih duhtečih las" — piše Tomo Mann o kraljici Dorotheji v svojem znamenitem romanu „Königliche Hoheit“ (Die neue Rundschau 1909). Sličnih ljubkih opazk se nahaja precej v nemških leposlovnih spisih. Pa tudi v večji meri se ozirajo Nemci na pozitivne ali negativne posebnosti slovanskega življenja. Iz Berlina se je razširila pod ruskim vplivom med Nemci malo da ne moda, da imajo posamezni junaki njihovih spisov vsaj slovanska imena, če že niso Slovani. Naslikani smo seveda pri njih izvečine čudno, ker nas poznajo slabo, naj bo že podlaga njihovega znanja lastno opazovanje ali samo knjiga. Redki so Nemci, ki se popno do možnosti in volje objektivne kritike našega bitja in žitja; večina nas gleda skozi politično pobarvano steklo, so pa celo taki, katerim kali pogled neke vrste romantično navdušenje za to ali ono stran slovanstva.

Izmed modernih nemških književnikov je za nas Slovence najbolj zanimiv l. 1873. v Gradcu rojeni Rudolf Hans Bartsch, nekaterim Slovencem po obrazu znan od avtomobilskih voženj po Spodnjem Štajerskem, mnogim pa po knjigah, ki jih ponujajo po vseh kolodvorskih knjigarnah. Ko je izšel leta 1907. njegov prvi roman „Zwölf aus der Steiermark“, je zaslovel mož tako, da je lahko slekel častniško suknjo. Njegov roman je razburil celo mestne očete Gradca, „des Helden dieser Geschichte ohne Helden, von der jedes Blatt ein Votivgeschenk der Erinnerung und des Heimwehs nach ihr ist,“ in slovečega, ravnokar umrlega (25. VIII.) graškega germanista Schönbacha, ki se je oglasil v klerikalni reviji „Hochland“ proti Bartschevi sliki graškega življenja, sledeč tako zgledu nekaterih političnih časnikov. Ko sem bral dotični odstavek njegove ocene, se mi je zdel mož podoben onemu slovenskemu učenjaku, ki je šel v Pariz, da bi se prepričal na lastne oči, koliko je resnice na govoricah o razuzdanem življenju Pariza. Tu je pridno obiskaval muzeje in umetniške galerije, hodil po ulicah, globoko zamišljen v lepoto umetnin, in se vrnil v domovino s prepričanjem, da je vse laž, kar se govori o pokvarjenosti vitkih, drobnih Parižank.

„Zwölf aus der Steiermark“ so visoka pesem spodnještajerskih vinskih gor, ki jo je zapel Bartsch v samoraslem, božajočem pesniškem jeziku. Duša ti tone v lepoti, ki ti jo razgrinja pesnik. Oči zapreš in sanjaš o krajih, kjer je živel v poletni vročini Elza Karminell, čudovito lepa, mlada gospa, z izbranim delom dvanajststote junakov romana, ki so se pripeljali na povabilo v njeno letovišče. S postaje se je vila cesta navkreber. „Povsod na gorskih vrhah bele cerkve in mala selišča, za lesi in drevesnimi skupinami pa letoviščarske hišice; vsi severni grebeni z gozdom porasli, vsi južni boki pokriti s solnčnim, sanjavi trsem. V krajih na južnem robu Srednje Štajerske raste vino često na obsekanem drevju; ponajveč zakopljejo v zemljo gorenje konce borovcev, da je podobna vsaka trta krasno polnemu drevesu. Tako se vidijo trte bogato zelene. Več milj daleč pregledaš lahko to lepo, prsato deželo. Kadar veje veter, začno govoriti klopotci, ki jih je polno naokrog.

Te lesene zvezde, ki se svetijo v solnčnem blesku daleč, so male oblike, kakor jih vidimo drugod po vrtovih, pa tudi gigantske velikosti in podeljujejo kraju neki čar, katerega ne more nikdo niti slutiti, če ni čul ob sanjavih dneh ali v dihaajoči, čudovito prijetno topli noči njihovega globokega, različno donečega „klopa, klopa.“ Kadar pride veter, se zganejo velike zvezde s častitljivimi deščicami, male pa klopočejo nervozno druga čez drugo. Jeziki vinogradov so. Čim lepša je letina, čim slajše je grozdje, tem več jih govori z onih neizrečeno ljubkih višin. Napravili so jih, da bi pregnali tisoče drozgov in škorcev; glasni ptičji oblak se pač vzdigne pri nenadnem sklopotanju bližnjega klopotca, a pade zopet naglo pomirjen v sladko bogastvo nazaj. Stojte torej skoro samo radi nepopisljivega razpoloženja in oznanjajo daleč v deželo ponos in poletno radost svojih gospodarjev. Domačin pozna vse njihove glasove. V viharji noči, pred nevihto, ko udarjajo tudi veliki betički urno ob svojo desko, kličejo vsa trtja z grozo h gospodu oblakov. To je čudovito pretresljivo!“

Tu se je začel za naše znance nebeški čas, kajti spodnještajerski vinogradi so lepši kakor rimski, opevani v mnogih elegijah. „Rimski imajo neke vrste brokatno lepoto in nasičenost,“ je govorila gospa Elza. „Solnce nad njimi je mrtvo, ker raste tam tako malo drevja. A jaz čutim: če ne šumi drevje, tudi narava ne govori. Poznam trte v Kataniji, na Ischiji in na Vezuvu, gorice „romanskih gradičev“ in Frascatija, v naših legah pa ona Rusta, Golovca in Badna pri Dunaju, Merana, Bolcana in renska. Nobeno ne dosega

naših štajerskih vinogradov! Ali ni res, gospod Zemljarič? Naše Spodnje Štajersko!“

„O, to je lepo!“ je vzdihnil melanholični slovenski visokošolec, poznejši profesor v Ljubljani. „Često se prepiram s Scheggglom, da ne sme ubijati pokrajina človeka z borovimi preklami in s skalami kakor njegove gore! Le okus kakega komerčnega svetnika je tako sirov, da leta za takim nestvorom. Kdor pa ljubi nepregledno daljavo vrhov, kjer je z vsakega teh milih vrhov vsa zemlja njegova, kdor je miren in globok opazovalec, ta naj pride k nam v gosti! Bele cerkvice, lepo pisani, visoki gozdovi na severu, polno, skoro modrozeleno trsje na jugu, prijazno naokrog posejane hišice, pisani cvetličnjaki, koruza, kostanj! O, kaka od Boga blagoslovljena dežela!“

„Ali pripelje kdaj okus časa tujce v te pokrajine?“ je vprašal Helbig. „Jaz mislim, da sta Srednja in Spodnja Štajerska prefini pokrajini. Izvohali bodo le še solčavske dolomitne čeri.“

„Bog jih odvedi proč!“ je zaklical Zemljarič. „Naša revna dežela je že itak veliko preveč germanizirana. Ko bi izvedeli ljudje iz rajha za sladko lepoto naših gričev, za uboštvo mojega nesrečnega slovenskega naroda in za mamljivi čar teh za mal denar kupljivih zidanic, bi nas takoj poplavili in Celje ter Ptuj bi postala premogočna!“

„Kdor bi dosegel to,“ je vzkliknil živahno Helbig, „bi zaslužil nemški hrast na stari Donatijevi gori, tem prastarem slovanskem oltarju vremenskega boga!“

Tudi na drugih mestih se navdušujejo nemški navdahnjeni člani dvanajstotice za zmagoslaven pohod v slovenske kraje, a Bartsch nam ne jemlje pravice do njih, ker ve, da je bila slovenska zemlja nekdanj veliko, veliko večja. O pristnih Nemcih govori celo razžaljivo. Ko sta se podala Liesegang in Petelin, prepevajoč psalme, med svet in sta pridigovala od vasi do vasi svoj nauk: „Gorje njim, ki se boje svetlobe in zraka in vode! Kajti tem je zaprta svetloba duha, zrak lahkoveselih misli in voda duševne prostosti!“, sta videla jasne, prijazne oči, „solange noch in den feinsten Gefäßen der zuhörenden Menschenleiblichkeiten verborgenes Südslawenblut dichterneigungsvoll schwamm.“ Tja čez krasni Steyr, mesto železa, sta hodila v miru in veselju. „Dann begann das Mostland der dicken Bauernköpfe. Germanisches Land, ohne viel andere Verwicklungen, als daß der seelenvolle Anteil, der einst mit durchgeistigter Innigkeit seine Bibel selber las, durch die Gegenreformationen fast mit Stumpf und Stiel weggesäubert worden war. Nun ist das Land dick katho-

lisch und schwer an Alkohol und Geldddumpfheit, bis zum sommerlichen Fremdenwucher.“

Uboga učitelja svete vzdržnosti so pustili ljudje tudi tu od začetka pri miru, videč v njiju čudna letoviščarja, ki pa imata morda le denar. Ko pa nista dala ni beliča zaslužka, so se duhovi potemnili. Nekega deževnega dne sta pridigovala nekje med Traun- in Attergauom radovednim vaščanom. Njihove besede zoper alkohol so spomnile ženske na težko se gugajoče grehe zakoncev in odraslih sinov, njihova hvala svetlobe in zraka pa je spomnila poslušalce na nemoderna okenca, čez katera so se pritoževali letoviščarji. Začel je govoriti še župnik o časih antikrista in oznanjevalca novega nauka, sta prišla v neljubo doliko s kmečkimi pestmi. V Prusiji so jih pa celo zaprli. To je bila edina pozornost, ki sta jo doživela v tej deželi. Obsojena sta bila v zapor zaradi javnega pohujšanja. Soproga nekega konzistorijalnega svetnika je videla namreč od same vegetarične hrane popolnoma izsušenega Petelina serafične meče, ko je zapihal jesenski veter in vzdignil Petelinov havelok deviškimi Prusom v pohujšanje...

Odkod ti Bartschevi nazori? Ko sem čital roman „Zwölf aus der Steiermark“, mi je prihajal vedno na misel naš rojak major Žunkovič, katerega „strogo znanstveni dokazi“ tako zelo imponirajo raznim našim dnevnikom. Pozneje sem dobil v roke Bartschev članek „Südtiroler Burgen“ (Velhagen et Klasings Monatshefte, oktober 1908) in se prepričal, da ni bila napačna moja domneva. V članku se sklicuje Bartsch naravnost na „izvrstno delo Martina Žunkoviča »Wann wurde Mitteleuropa von den Slawen besiedelt?«“ Govorec o tem, s katerim narodom se začenja zgodovina tirolskih gradov, piše: „Pustriška dolina je bila nekoč slovanska, kakor morda severna Tirolska in del Bavarske, kjer so najbrže na Bayreuthskem mejili Slovenci na Čehe. In morda so bili Slovani v teh zemljah autohtoni. Morda obstoja ime avstrijskih Keltov samo v znanstvenem imenoslovju, kajti v Avstriji nam niso zapustili niti enega krajevnega imena, ki bi se lahko vzdržalo poleg slovanske razlage (Žunkovič!).“

Ti stari Praslovani so se pečali z rudarstvom in z živinorejo. Mnogobrojni, zlasti rudarski tehnični izrazi slovanskega debela nam pričajo še danes, da je bil Slovan učitelj Nemca v rudarstvu in rudni-noslovju; „sie lassen auch vermuten, daß er der urgewohnte Kenner des norischen (norja [Noreja?]) heißt slawisch: Grube, Höhle, und ist mit dem Begriffe Stollen verwandt, dessen Urwort zdole [„nach unten, nach innen“] geheißen haben dürfte) Bergbodens war; daß er vielleicht den berühmten chalybs noricus schmiedete und die

Regenbogenschüsselchen (vorrömische Goldmünzen, die man im Lande findet) schlug.“ Trajnih gradov pa ni znal staviti Slovan, dasi izvirajo vsa s „Straß“ sestavljena imena iz slovanske straže: Wache, Hochwacht in ima na Štajerskem Graz še danes staro ime „gradeč“ (Burg). Da pa so se razvijale vse grajske in mestne naselbine rimskega izvira le z nemško organizacijsko silo, to govori uničujoče o kulturni zmožnosti slovanskega plemena.

Če je bil ta narod v resnici v Evropi naseljen, preden so si podjarmili deželo Rimljani — in to trde resni slovanski raziskovalci —, potem se je lahko učil tri ali še več stoletij od slovečih rimskih mest, stoječih na njegovi zemlji. Vendar so ostale, ko se je skrčilo rimsko ljudstvo na male ostanke, na katere nas še spominjajo krajevna imena Walchen = Welschen s svojimi sestavami, v slovanskih krajih same gole razvaline, dokler ni prišel Nemec na jug, sezidal Slovincu na tilnik grad za gradom, mesto za mestom, nanovo obljudil in oživil razdejano rimsko civitas in urbs ter jima pomogel z največjim svojih talentov, z organizacijskim, do krasnega razvoja.

V romanu samem nam kaže Bartsch še neki drug dar Nemcev: ognjevitost v boju za lastno stvar. Roman se konča z znanimi graškimi pouličnimi nemiri za časa Badenija. „Ozemlje ljubljeneega nemškega jezika je bilo v nevarnosti — nekje daleč na Češkem. Toda sive štajerske ceste s kljubujočimi meščanskimi hišami so se polnile z razvnetim ljudstvom; skozi golovejnate, z jesenskim listjem pokrite drevorede je rjovel nemška besnost. Oblast je segla v ta peklenski ogenj z gorečim bičem poklicanega vojaštva in se poslužila jugoslovanskih čet (Bošnjakov), da bi zadušila nemir . . . Vojaštvo je stalo v dolgih vrstah na Trgu, mirno, mračno, zasramovano, s srdom v srcu . . .“ In ko je prikipele nemški šovinizem do vrhunca, tako da je odklonil njegov zastopnik Arbold pomoč enako mislečega Bohnstocka samo zato, ker je bil judovskega pokolenja, in je pri-trjevala Arboldu ulica z vpitjem: „Heil! Stran z Judom — v boju med Nemci in Slovani!“ tedaj je dal O'Brien, ki je bil stopil medtem v vojaško službo, zasramovan od Arbolda (pljunil je bil nanj), v vedno naraščajočem nemiru povelje: „Fertig! An!“ . . .

V teh nemirih pa je našel Zemljarič, ki se je že izgubljal v tuji kulturi, svoj narod. „Če je tako reven, tako zavržen in boren, kakor pravijo naši ošabni nasprotniki, potem potrebuje zoper stisko in smrt prostih, tolažečih, mirnih mož. Očistili bomo slovansko dušo obilega plevla in nasadili krasne vrtove. Vzbudili bomo

narod in tako dolgo stremili za tem, biti mu veliki možje, dokler jih ne dobi in ne postane po njih nepremagljiva srčna sila.“ Vrnil se je k slamnatim kočam valovitih vinorodnih krajev in jim prinesel sile, moči, tolažbe in zaupanja. V Ljubljani je našel naraščajoče blagostanje in nastajajočo kulturo. Zaupal je vase in v svoj mali rod med sirovo silo severnega soseda in milejšim jugom. Pri Nemcih se je bil izučil, a za Nemce je bil izgubljen. Po ušesih so mu šumele vedno besede, ki jih je čital v graških listih ter čul na graških ulicah in ki naj bi bile oznaka njegovih ljudi: „Falschheit, Feigheit, Schmutz und Wasserscheu, Bestechlichkeit, Schmeichelei, Dieberei und Bosheit — — —“

Romana je tako sicer konec, a pisatelju se takorekoč sili pod pero nadaljevanje začete snovi: nasilni Nemec se pripravlja na napad, da iztrga Slovencu njegovo lepo zemljo, Zemljaričev rod se pa organizira za pravično brambo.

Kako stališče zavzame Bartsch, Gradčan, v tem boju dveh plemen? Ali nam poda odkritosrčno sliko, sicer prepojeno z lju-beznijo do lastnega rodu, ali pa zastre tudi njemu nacionalizem pogled? Ali se skesa svojih študij Žunkoviča in postane klicar nemškega naroda v boju „za sveto in pravično narodno stvar“ na Spodnjem Štajerskem?

II.

Aprila leta 1909. je poslal Rosegger med svet oklic za dvamilijonski sklad nemškega „Schulvereina“ in stopil ž njim v krog narodnih šovinistov. Nad 20.000 vabil, podpisanih od Roseggerja samega, je razposlalo omenjeno šolsko društvo ob tej priliki med Nemce in na ogromno število njih so prihajala v Roseggerjev tihi pesniški dom vprašanja, na katera je odgovarjal pesnik z nam neznano marljivostjo in vztrajnostjo. V listih je navduševal rojake za svojo idejo, a v svojem „Heimgartnu“ je poročal mesečno o vsem, kar mu je prineslo zanimivega nabiranje za sklad. Mnogi mu oklica niso razumeli. Pojma Rosegger in milijon sta se jim spojila v enega in prihajale so nanj prošnje, kakor bi bil Carnegie ali Rockefeller. Toda ne čez pet let, kakor je bil določil pesnik kot rok za svoj sklad, ampak že o Duhovem naslednjega leta, ko je praznoval nemški „Schulverein“ tridesetletnico svojega obstanka, so naznanjale v mestu slavlja, v Gradcu, razobešene črnoordečezlate zastave, da sta milijona nabrana. Z njima si je postavil že osiveli Rosegger v srcu rojakov gotovo trajnejši spomenik kakor s svojimi spisi in si proslavil ime daleč čez meje avstrijske domovine, kajti Nemci iz

rajha niso zaostajali pri nabiranju za omenjeni sklad za avstrijskimi brati in njihova gledišča, n. pr. v Draždanah in Heidelbergu, so prirejala slavnostne predstave v prid Roseggerjevi ideji.

Rosegger je Zgornji Štajerec in je mislil pri dvamilijonski zbirki gotovo v prvi vrsti na nas. V svojem letu (*das Roseggerjahr!*), t. j. v letu nabiranja sklada, se nas je tudi spomnil s kratkim člankom „Im Wendenlande. Ein Spaziergang von Peter Rosegger,“ priobčenem na strani 81—84. v Südmarkinem koledarju za l. 1911.¹ Kakor bi se rogal samemu sebi, začena spis z besedami: „Pesniki ne morejo politično misliti. Ne morejo in ne morejo. Pa tudi ne smejo.“ Za pesnika namreč ni dobro, če posluša preveč politike in se oklepa pretesno svojega naroda, kakor bi bilo vse, kar stoji izven njega, samo zlo. Tako ni prišel tudi Rosegger veliko let čez nemško mejo, dasi ni bil prepričan, da je pri Nemcih vse dobro in v redu. Toda v teku let se mu je ukoreninila misel o naravni in kulturni razliki med njegovim in tujim narodom, kajpada na škodo zadnjega. Že tuj jezik mu je vzbudil vsakokrat neko lahko grozo, potem pa tuji običaji in celo tuja kri, da se čuti človek čisto ograjenega kljub plemenskem mešanju tekom stoletij. Čutil je vedno neko sovraštvo proti sebi in Nemcem, če je čul govoriti Ogra, Laha ali Slovenca v lastnem jeziku. Bil se je pač že velikokrat kopal v valovih dnevne politike.

K Slovencem ni hotel iti več, odkar je slišal, da agitirajo za svojo narodnost. Potom svoje čudne logike je namreč sklepal: če nimajo Slovenci kulture; potem so divji rod in ne zaslužijo glasu v politiki; če jo pa imajo, jo imajo od Nemcev in morajo biti zato prav, prav skromni. Ko pa je bila zgrajena z nemškim denarjem — tako misli mož — slovenjegraška železnica, je prepotoval Savinjsko, Saleško in Mislinjsko dolino. Pokrajinski krasoti se čudi in hvali postrežljivost in dobrodušnost slovenskega kmeta, kakor tudi njegov zmisel za snago v hiši in pri obleki in zmisel za umetnost, kar pogrša n. pr. pri severnonemškem kmetu. Kot posebnost naših krajev omenja na gorah in hribih stoječe cerkve. Enako Bartschu je napačnega mnenja, da je častil Nemec svoje bogove v gozdovih in gajih dolin, Slovan pa na gorah, in modruje: „Ko bi bil enostranski, si bi razlagal Rosegger to tako, da je Slovan idealnejši kakor Nemec; ker pa sem pravičen v svoji sodbi, umejem stvar tako, da je hotel imeti Nemec svoja božanstva vedno pri sebi, medtem ko se je brigal Slovan le vsake svete čase zanje.“ Ugaja mu tudi ljubezen Slovenca do godbe in petja. Sovraštva napram Nemcu ni našel pri našem kmetu. A baje ga hujskajo

¹ Članek je naznanjen v jutranji izdaji „Slov. Naroda“, 1910, št. 410 sl.

časnikarji, odvetniki, notarji in duhovniki, češ da je Nemec sebičen, prepirljiv, hudoben ter pokvarjen in da ni mogoče več ž njim v miru živeti, kaj šele se mu v politiki pokoriti. Politična odvisnost pa je stvar sama zase, pravi Rosegger. Štajerski Nemec ne zatira nikogar, ampak le brani podedovane pravice. Nemec dobro ve, kaj pomeni za druge, in Slovenec ni tako slep, da bi tega ne vedel. Zato se pridno uči nemščine, Nemec naj bi se pa slovenščine, kajti njeno znanje mu bo morda več koristilo kakor ono francoščine, katere mu ne bode vsilil več noben Napoleon.

Za najnaravnejše in najupravičenejše sredstvo, čuvati svojo narodnost, smatra šolo, če ne izobrazuje samo duha, ampak tudi dušo in značaj. Šola podira šovinistične predsodke in odpira pogled v narodnost in človeštvo ter nam podeljuje „eine versöhnende sittliche Menschheitskultur,“ katera mora biti naš cilj.

Za to kulturo se je skril enako mnogim rojakom Rosegger, da bi opravičil svoj oklic. In za ravno isto kulturo se skriva Bartsch, ko navdušuje v pesniški obliki Nemce za prodiranje proti jugu. V mislih imam njegov ravnokar izišli pokrajinski roman „Das deutsche Leid“ (Westermanns Monatshefte 1911, zvezek 7—11).

Bartschevega romana „Zwölf aus der Steiermark“ se ni lotila nemška kritika nič kaj prav. Večina si ni znala ž njim pomagati. Nacionalnejši kritiki so mu očitali, po navadi med vrstami, stališče napram slovanstvu. V romanu samem kaže Bartsch bistro umetniško oko, t. j. lep dar opazovanja, posebno narave, poleg čudovite zmožnosti izražanja tega, kar vidi ali čuti. Zato ga čita človek z veseljem. A delo je tehnično zgrešeno. Pri čitanju ne veš, ali imaš pred seboj umetnika izredne nadarjenosti, čigar glavno delo leži v bodočnosti, ali pa pisatelja, ki nam je podal s svojim prvim delom obenem svoje najboljše, kar se večkrat dogaja. V nadaljnjih delih (Die Haindlkinder, Elisabeth Kött, Vom sterbenden Rokoko, Bittersüße Liebesgeschichten) se ni vzdignil Bartsch nad svoj prvi roman, vsaj dosti ne. Povsod ugajajoča nam lirika himen, originalna fantazija, globoko čutenje z naravo, lepe idilične slike in predvsem čudovita krasota jezika, ki ga sproti ustvarja. Bartsch pač ne piše „das schöne Deutsch, das er gelernt hatte, ohne es zu bereichern und ohne es zu verderben,“ kakor ga je govoril Elzin mož v vseučiliški profesor, „mit seinem schönen Bart, würdig wie ein assyrischer Flügelochse“. Povsod pa tudi pomanjkljiva tehnika. Če bi sklepali po Bartshevem zadnjem delu, po romanu „Das deutsche Leid“, mož celo nazaduje.

(Konec prihodnjič.)

Milan Pugelj:

Diurnist Krakar.

(Konec.)

III.

Neko dopoldne je odprl advokat vrata v pisarno s tako silo, da je Peter preplašeno pogledal, če se drži kljuka še vrat ali je ostala v ščefovi roki. Vrgel je palico v kot, da je odskočila in padla nazaj po sobi, jezno sunil obe roki v hlačne žepe in se zadril: „Zakaj imam pa tebe pravzaprav, zakaj te pa sploh imam? Da mi žreš denar iz žepa . . . zato!“

„Kakor je vaši milosti po volji!“ je ponižno odgovoril Peter Krakar in čakal nadaljnih besed in povelj. Šef ga je premeril parkrat z najostrejšim pogledom, obrnil se naglo ter odšel skozi svojo sobo med pisarje in se pričel tam togotiti nad neredom in lenobo gospodov uradnikov. Peter se je obrnil k svojemu pultu in prepisaval dalje naslove.

Kadar je prišel šef tak v pisarno, takrat se mu je vselej kaj ponesrečilo. Ali je izgubil kako boljšo pravdo, ali je privatno kje kaj zašpekuliral, ali je pa prejšnji večer zaigral v kavarni tako visok kupček denarja, da mu je ostal v pregrenkem spominu.

„Dobro njemu!“ je premislil Peter. „Če se izmuzne pri enem koncu denar iz pesti, pa rine pri drugem sam vanjo. In kakšno prelepo žensko ima! Samo tako žensko bi jezen človek pogledal, pa bi se skadila iz njega jeza kakor dim iz polite žerjavice.“

Med takim mirnim premišljevanjem je poččevalo pisarja nekaj prav nenadno in ljubko po nosu, zamahnil je z glavo in kihnil. Šef je bil že v sosednji sobi in je zakašljajal. Pisar je prepisoval dalje naslove, stisnil mimogrede z levo roko nos in ga nekoliko potlačil in mislil pri vsakem naslovu svoje. Pisal je: „Velečastiti gospod Peter Kavčič, župnik v Kačini“ in dodajal naglo v svojih mislih: „Joj, joj! Kaj so pa naš spoštovani gospod župnik mislili, da so zašli jezičnemu doktorju v pest!“ —

Prav pri tej priči ga je zopet naenkrat poččevalo v nosu in kihnil je drugič. V soseščini je šef zarenčal, zaropotal s stolom in zopet je zavladal navadni pisarniški mir. Peresa so škripala, papir je pošumeval pod suhimi in dolgimi prsti gospodov diurnistov in tam daleč v kotu tretje sobe je poropotaval pisalni stroj.

Pisar je delal dalje. Prepisaval je: „Velečenjeni gospod Juri Obreza, kmet na Hrastju“ in zraven dodajal: „Ti Obreza ti, da si moral zabresti v advokatove zanke, presneto te bo še dajalo!“

Kaplje, ki so bile ostale od zadnjega kihanja, je bil vse po-
brisal z žepno ruto, pa ga je že zopet nekaj zaščegetalo v nosu in
sicer to pot v levi nosnici. Pisar je tako kihnil, da se je sam sebe
prestrašil zavoljo kihanja, še bolj pa zaradi osornega šefovega glasu,
ki je pribrenčal iz sosednje sobe na Petrovo uho kakor ogromen
in okoren rogač:

„Ne prskaj! Če ne . . .!“

Krakar je takoj zgrabil z levico nos in ga tiščal, da mu ne
napravi več nobene nerodnosti. Spočetka preplašen se je kmalu
pomiril, prepisaval dalje in pri tem nepretrgoma držal nos v levi
pesti in dihal skozi usta. Pisal je: „Blagorodna gospodična Micika
Polžkova, natakarka itd.“ in sam dostavil v svojih mislih: „Kaj si
pa ti zagrešila, prezlata Micika Polžkova?“ Vprašal je tako, hotel
si je dobro predstaviti, kaj bi utegnilo napraviti takole dekletce, ki
se piše Mici Polžek, pri tem mu je padlo v glavo nekaj lascivnega
in porednega, da bi pridržal smeh, je spustil za hip nos in že tisti
hip na ves glas kihnil.

Zdaj se je pokazal šef na pragu s kratko zapovedjo: „Ven
se poberi!“

Pisar je držal v desnici pero, v levi nos, obrnil se je proti
šefu in govoril čudno, kakor človek z zamašenim nosom: „Naj mi
oprostijo, naj bo brez zamere, tega jaz nisem kriv!“ —

„Stoj, kot se spodobi!“ je režal šef.

Pisar je spustil nos, stegnil roko ob životu in takoj zopet
kihnili. Vnovič je pograbil nos in govoril: „Zdaj vidite sami, pre-
blagorodni! Dvajsetkrat po vrsti vam pravim! Moj rajni oče . . .“

„Ven, marš ven! Kdo te bo poslušal, prskač vražji!“ —

„Naj mi ne zamerijo!“ je prosil pisar in držal nos. „Podedoval
sem, kaj morem zato! Moj rajni oče — Bog jim daj nebesa! — so
kihnili po dvajsetkrat zapored, o, in tudi po tridesetkrat!“

„Marš ven, čebljač bedasti!“ je zakričal šef, odprl vrata v vežo
in Peter je moral mimo njega iz pisarne.

Silna groza ga je napala. Bilo mu je, kakor da bi ga zadela
taka šiba božja, da se človeku pošibe kolena, če se le nanjo zmislil.
Kaj bo, kaj bo zdaj, za sveto ime božje! Ves je bil zmeden, v
desni je držal peresnik, v levi nos in kar nazaj ga je vleklo v pi-
sarno. Najprej je malo pri vratih poslušal, na to je previdno potisnil

kljuko navzdol, se izmuznil skozi vrata in šel po prstih naravnost pred šefa. „Naj mi ne zamerijo“ — je pričel ves bled in tresočega glasu — „naj mi ne zamerijo zavoljo Jezusa Kristusa, ki je za nas vse veliko pretrpel! Podedoval sem. Moj rajni oče . . .“

Šef ga je pogledal in po očeh se mu je kar zablistalo. Druge važne stvari so ga bile že vsega raztogotile, zdaj pa ga je taka bagatela razdražila do viška. Roko je iztegnil in pokazal vrata. „Izgini!“ je zarjul, hitro in trdo je prestopil, da je Peter zbežal pred njegovo jezo nemudoma na hodnik. Tja sta priletela za njim klobuk in paličica.

Pisar je oboje pobral, posadil klobuk na glavo in vtaknil peresnik v žep. Dalje časa je stal v veži in premišljal, najrajši bi se bil vrnil, ali manjkalo mu je poguma. Sklenil je, da se vrne popoldne in prosi šefa odpuščanja. Njegova nebesa pa so se izpremenila v pekel.

Vse ostalo dopoldne je taval po mestnem drevoredu, opoldne je šel na stanovanje, pa se ni mogel lotiti kosila, popoldne je oprezoval dolgo okoli pisarne; vsi uradniki so bili na mestu, a šefa ni bilo od nikoder. Eden, jako mlad in zvit pisarček mu je zažvižgal skozi pisarniško okno na cesto in mu zapretil z belim in dolgim kazalcem: „Ne smeš v pisarno! Če te je šef zapodil, ne smeš nazaj, dokler ti zopet ne dovoli! Le zapomni si to!“ Po teh besedah je pisarček nalašč kihnil in izginil za pisarniškim oknom, odkoder se je takoj na to razlegel razkošen in bučen smeh.

Nekako okoli petih popoldne se je prikazal na oglu ulice šef. Na glavi je imel svoj visoki in svetli cilindar, majal se je počasi in srepo gledajoč predse, roke je imel prekrižane na hrbtu in v njih s srebrom okovano palico. Če ga je kdo pozdravil, je samo pokimal z glavo, ne da bi tudi nakazal z roko zračno linijo proti cilindru. Kaj izrednega je moralo biti, največkrat kaka izredna znana lepota, da je on na ulici razgalil plešasto in bučasto glavo.

Pisar je stopil v jarek, stal tam, tiščal klobuk in paličico ob sebi in čakal na šefa. V oknu pisarne se je prikazal za hip isti zviti pisarček kakor prej in nalašč kihnil. Gospod šef se je prizibal mimo. Peter je globoko upognil glavo in hrbet, šef se je zibal dalje, ne da bi ga opazil. Pisar je stekel po prstih za njim še vedno razkrit in skrajno ponižen, dohitel ga pri vežnih stopnicah in pričel naglo govoriti: „Prosim ponižno vaše blagorodje, da bi mi odpustili. Tudi sam Bog odpusti grešniku! Podedoval sem. Moj rajni oče, Bog jim daj nebesa . . .“

„Zgubi se!“ je siknil šef še vedno slabovoljen in Peter je obstal na stopnicah in ni vedel, kaj bi napravil. Po dolgem premišljevanju se je napolnil v mestne nasade, sedel tam na skrito klop, brskal s paličico pred seboj po pesku in se pečal z mislimi najžalostnejše sorte.

Tako neodločen je ostal še tri dni. Skrival je dogodek, hodil z njim okrog kakor neroden tat z ukradeno uro, četrty dan pa se je skoro v obupu opogumil in se napolnil naravnost v pisarno pred samega gospoda šefa.

Najprej je zapazil v sprednji sobi, da piše pri njegovem pultu drug človek, ki ga on še ni nikoli videl. Pri tem pogledu ga je obšel tak občutek, kakor bi mu kdo zapičil nož v srce. V drugi sobi se je ozrl vanj šef in to pot je bil zopet dosti dobrodušen in prijazen.

„No,“ ga je vprašal, „kod ste se pa vi tako dolgo mudili?“

Peter je pričel bogaboječ: „Mislim sem, da ste razžaljeni, in nisem se upal prej nazaj v pisarno, dokler bi mi vi sami ne dovolili.“

„Ste pa že kje izteknili kako dobro vino!“ se je pošalil šef. Peter je pa razkladal svoje: „Pri Bogu prisežem in pri devici Mariji pomagaj, da jaz nisem bil vsega tega sam prav nič kriv. Kako bom kriv, če sem pa vse podedoval! Moj rajni oče . . .“

„Hohohoho!“ se je smejal šef. „Naj bo, kakor hoče! Prekasno ste se spomnili na mojo pisarno. Kakor ste videli, imam na vašem mestu že drugega!“

Peter je zinil, ne da bi spravil glasa iz grla.

Šef pa se je začudil: „Kaj ste mislili, da bomo pri nas tri dni brez sluge?“ In takoj na to se je obrnil k svojim aktom in ga odslovil: „Pojdite zdaj, zbogom! Boste se pa kje druge udi-njali!“ —

Peter Krakar ni vedel, ali gre skozi vrata, ali ga kar tako nese neznana moč, ne da bi se mu bilo treba premikati. „Službo iskati!“ mu je šumelo po glavi, „službo iskati!“ Kolikokrat jo je že iskal, koliko let je stikal zanj in enkrat samkrat jo je našel!

Šel je domov, legel vznak na posteljo, položil dlani pod glavo in se zagledal v strop. „Tiste ljudi“ — je mislil — „tiste ljudi, ki sem jim svoj čas ob nedeljah pisaril v Ameriko in po svetu, sem si odgnal, sem vse odgnal. Tepec, jaz tepec, nepridiprav!“

Zunaj se je smejala Julka.

Vse je že zaigrano, Julka, ne smej se!

IV.

Gostilničar Slepč, kjer je kupoval Peter v srečnih časih črno istrijansko vino, je bil minulo zimo obvdovel. Tja do poletja ga je bila vsa žalost minila in ker je bil še mlad in jak, se je pričel ozirati za brhkimi mlekaricami, ki so vozile ob jutrih mleko v mesto, za tovarniškimi delavkami, ki so prihajale popoldne kmalu po šesti uri iz tovarne, in za domačimi vaškimi dekleti, ki so zlasti ob nedeljskih popoldnevih šumele v novih oblekah sem in tja po cesti. Stal je ob takih prilikah na pragu, tiščal roke v žepih, pozorno ogledaval in se nasmehljaval.

To njegovo splošno zanimanje pa se je pričelo proti jeseni krčiti in krčiti in naposled se je tako skrčilo, da je obviselo na sami Julki, ki je domovala preko ceste. Že ob delavnikih poznega poletja je pričel poklekati oštir Slepč po gostilniških klopih ob steni, pa gledati pri priprtih žaluzijah preko ceste, če bi nemara utegnil kje opaziti Julko, videti njeno brhko postavo ali vsaj slišati njen deklški glas. To je trajalo po cele ure in še več.

Tudi Peter Krakar je sedel ob steklenih zastrtih vratih, ki so vodila iz njegove izbe na plano, gledal pri majhni svetli špranji v raztrgani zavesi na cesto, ali vse to brez namena. Misli o žalostni sedanosti so ga tako prevzemale, da ni več opazil lepega dekleta na ulici, da se je ogibal vdove Kostrelke in da se je celo Julki sami umikal. Nekoč je slišal tale pomenek:

Kostrelka je rekla: „Torej praviš, da te je oštir v mraku ogovoril?“ —

Julka je odgovorila: „Kaj, če bi me bil samo ogovoril! Kar tebi nič, meni nič me je zgrabil okoli pasa, stisnil me je k sebi, pa se mi zarežal v uho. Ti deklina, je dejal, ti moraš biti moja, pa če se tudi nebesa izpremenijo v pekel in narobe!“

Kostrelka je nato svetovala: „I, le ti se drži diurnista! Pri njem, vidiš, pride prvega v mesecu, pa — na! — Tu imaš lepe denarje in dela nič! Pri oštirju se pa ubijaj noč in dan, pa še po vrhu za same dolgoce, ki je vanje zakopan do vratu. Pa tudi z njegovo krčmo ni nič! Kdo pa hodi vanjo razun muh in pajkov? Teh je v njej na moč, gostov pa toliko kakor jezičnih doktorjev v nebesih!“ —

Peter Krakar ni hotel dalje poslušati in zato si je zatisnil ušesa z obema rokama. Zanj so bili taki časi, da je vse dobro odšlo, obupanje pa vedno bolj pretilo. Svoje dni je bil prihranil nekaj

kron, zdaj je bila zaloga pošla, nov mesec se je bližal in ni imel kje vzeti za stanarino in hrano.

Svoje nesreče še ni bil nikomur zaupal. Kakor poprejšnje dni, ravno tako je odhajal tudi zdaj ob jutrih v mesto, taval tam po ulicah, drevoredih in mestnih nasadih, vračal se opoldne, pa zopet odhajal in zvečer prihajal. Službe ni našel nobene. Enkrat se je pritihoval v vežo hiše, kjer je uradoval advokat in nekdanji njegov šef, da bi videl mimogrede, ko bi se odprla vrata, kdo stoji in dela zdaj za njegovim pultom. Naletelo se je, da je prišel v vežo ravno tisti mladi in pretkani pisarček, ki se je rad svoje dni z njim pomenkoval. Peter je videl zopet novega in tujega človeka za nekdanjim svojim pultom. Pisarček pa se je namuznil in mu stisnil roko: „Bog te živi, ljubi Peter! Kako pa je še kaj?“ —

Peter se je potožil: „Slabo, slabo . . .“

Pisarček pa se je muzal in muzal: „Ali še kaj kijaš?“ je vprašal in ponovil: „Ali še kaj kijaš?“

Doma je bilo Petru Krakarju najhuje, če se je moral sestati z Julko. Včasih sploh ni hotela njegova beseda iz ust, v prsih pa mu je bilo pri tem tako prečudno vroče, kakor da mu je zavrela vsa srčna kri. Najrajši je preždel sam zase dolge ure, hladne jesenske noči je prečul vse v težkih mislih in se zjutraj pričel vlačiti proti mestu ves upadel, suh in obnemogel.

Zadnji mesec ni plačal še hrane ne stanarine in to ga je grizlo in rezalo, da ni našel več nikjer miru. Vedno mu je šumelo in se vrtelo po glavi vprašanje, če že ve vdova, če že ve Julka, kako je z njim.

V mraku na praznik vseh svetnikov je zunaj v veži vdova Kostrelka dvakrat po nepotrebnem zakašljala in odšla v kuhinjo, Julka pa je istočasno potrkala na Petrova vrata.

Peter je ležal vznak na postelji, sklepal obe roki zadaj pod glavo in gledal v strop. Nad trkanjem se je predramil, planil pokoncu in sedel zopet nazaj na posteljno vznožje. „Naprej!“ je rekel preplašeno. Julka je vstopila.

Oblečena je bila nedeljsko. Okroglo okoli glave počesani lasje so se ji krasno prilegali, rdeči zdravi obraz je kazal veselje in prijaznost in mlade črne oči so sijale.

„Kakšen puščavnik si ti, Peter,“ je rekla prijetno — „oh, kakšen puščavnik!“

Sprijela je roke, stegnila jih in napela, kakor bi ji bilo vse pretesno na tem svetu. Peter se je nasmehnil, ali ponarejeno. Njegov obraz ni bil vesel.

Julka se je še enkrat stegnila, nato pa prijazno sedla tik Petra na posteljo.

Mrak je bil po izbi, zunaj meglena jesen, ali tik Petra je sedela taka mladost in pomlad, da je zmogla mrak in meglo in jesen. Objela ga je nekakšna tema, strah.

„Zakaj pa ne prideš nič k meni v sobo?“ je vprašala Julka in gledala prijazno v njegov blede in koščeni obraz.

„Saj šivaš, saj vedno šivaš!“ je rekel Peter v zadregi. Čeljusti so se mu tresle in mraz ga je spreletaval.

„Ali če šivam,“ je odgovorila Julka, „zaradi tega vseeno lahko s teboj govorim. Saj šivam z rokami, ne z ustmi!“ — In zasmejala se je, da je njen živahni dekliški smeh tako bodro zazvenel v zraku, kakor bi se bal udariti ob vlažne stene in izzveneti.

Peter je vzdihnil nevede.

„Čemu?“ ga je vprašala Julka in prijela njegovo suho mrzlo roko. „Oh . . . ti . . .“

Zdaj se je lotil Petra občutek, kakor bi se mu v prsih nekaj lomilo, kaka skala, kako ogromno deblo ali nekaj podobnega teškega. S trudom je izpregovoril: „Ti ne veš, ali ti ne veš še, ne veš še vsega tega . . .“ In glas mu je pošel.

„Ti . . . oh . . .“ se je smehljala Julka in stisnila njegovo roko, ki je bila postala potna, na svoje mlade dekliške prsi. „Ali ne vidiš, nisi še videl? Mama in jaz, obe te imava radi! Jaz, če hočeš . . . sem tvoja . . .“

Peter je nenadoma planil na noge, zgrabil pomečkani klobuk, ki je ležal na mizi, drl skozi cestna vrata na prosto in tam brez cilja proti mestu in zopet nazaj proti vasi. Tak še ni bil nikoli. Misli so begale kakor krpe težkih cunj, ki bi jih kdo pobiral ježno od tal, metal kvišku, pa zopet ob tla. Več se ni mogel zbrati in v splošni zmedenosti mu je padlo na um ime Šimona, čevljarja Šimona. Dirjal je naravnost v njegovo stanovanje.

Čevljar Šimon je bival zdaj daleč na drugem koncu vasi, šival je v podstrešni izbi, ki je imelo eno samo okno nizko v steni. Ko je zagledal Petra, je namrgodil obraz in se takoj razjezil. „Kaj si se pa pritepel?“ je vprašal. „Saj ne znam jaz delati za take gospode čevljev!“ —

„Joj!“ je rekel Peter. „Zato sem prišel k tebi, ker nimam prijatelja, nimam ga. Ob službo sem, zato sem tudi prišel. Vse je izgubljeno!“

Peter je sedel na staro skrinjo v kotu in njegova blédoba je dobila čudno turoben lesk v žarkih drobne lučice, ki je gorela na čevljarjevi mizici.

„Hehehe!“ se je rezko smejal Šimon. „Prav ti je! Veš, zakaj ti je prav? Zato, ker si falot! Nadutež! Bog že ve, komu je treba greben postrči!“ —

Nastal je molk. Šimon je brskal med orodjem, vedno mrgodil obraz, privlekel izmed klešč kratko vrstico in jo vrgel Petru v naročje. Pri tem se je jezno smejal in izpregovoril: „Ná! Hehehe! Obesi se, grdobar! Nisi drugega vreden!“

„Bila sva, jaz in ti, svoje dni prijatelja!“ je spomnil Peter, ali Šimon ga je takoj prekinil: „Zato si me ven vrgel, ker sva bila prijatelja!“ In zasmejal se je zopet in dostavil: „Smolo imam tukaj, ali vam nič ne smrdi po smoli, gospod diurnist?“ —

„Kako bi, kako . . .?“ je trgal Peter stavke in Šimon mu je nad vse mere cinično odgovarjal: „Saj sem ti že svetoval, prijateljsko seveda. Tudi vrstico sem ti daroval! Obesi se, kako pa! Ker si lump!“ —

Peter je skočil na noge in zopet oddirjal po stopnicah na plano. V njegovi notranjosti se je vse zvrčalo drugo preko drugega. Srce, pamet, vest. Zabrisalo se je vse, vse zmešalo. V ušesih je pel Šimonov svet in gonil dalje povprek čez polja proti gozdu, ki je stal črn in meglen v ozadju.

Kamen, ki je gledal na njivi iz zemlje, je mimoletječ siknil: Obesi se! Jablana, ki je samevala sredi trate, je stresla zadnje liste in zašumela: Obesi se! In tudi zemlja sama, zemlja sama. Tam nekje že čisto tik gozda je zinila, odprla široka usta kakor rjava ogromna žaba in hlastnila v Petra: Pa da! Obesi se!

Peter je zlezal na gaber in tam je kmalu umrl. —

* * *

Nekako drugo sedmino dni po teh dogodkih je povabila vdova Kostrelka oštirja Slepčiča, ki je govoril skozi okno z Julko, v hišo in sobo. Ko je prišel, je to pot drugič dvakrat zapored po nepotrebnem zakašljala in odšla v kuhinjo.

Ko se je vrnila, je sklenila roke k molitvi in pričela: „Kakor vidim, kakor vidim . . .“

Nagnila je glavo, dvignila roke in dodala z ihtečim glasom: „Materin blagoslov naj vaju spremlja . . .“

Donešek k življenjepisju Janeza Trdine.

Priobčil Davorin Majcen.

Med literarno zapuščino Trdinovo, ki jo je hranil dozda g. dr. A. Poznik,¹ notar v Novem mestu, se nahaja v obilici raznih pisem pisateljevih osebnih prijateljev, urednikov, literatov in slovanskih politikov tudi prošnja, ki jo je Trdina l. 1874. poslal „Visokoj kr. zemaljskoj vladi kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u Zagrebu“, da bi ga spet nastavila kot rednega profesorja, ker je bil, kakor znano, za vlade zloglasnega Bacha pred časom upokojen. Ker to ni navadna uradniška prošnja, kakor jih je nakopičenih po raznih uradih v zasluženi pozabnosti na tisoče, ampak znamenit dokument za poznavanje individualnosti enega najoriginalnejših naših pisateljev, jo objavljam v „Zvonu“, prepričan, da se zanimajo za usodo pisatelja prekrasnih „Bajk in povesti o Gorjancih“ tudi širši krogi slovenskega občinstva, ki ga pač ne bo motilo, da je ta prošnja spisana v hrvaščini. Glasi se v izvirniku doslovno takole:

Visoka kraljevska zemaljska vlado kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije!

Pokorno podpisani služio je dvě godine kano naměstni učitelj, a dvanajst godina kano pravi gimnasijalni profesor u Hrvatskoj. Uslěd različitih osvada i poslē dugotrajnih iztraga bio je umirovljen 1. srpnja 1867.

Naj teža osvada je glasila, da buni školsku mladež proti dinastiji, državi, crkvi, věri itd. Pokorno podpisanomu o tom ne treba mnogo govoriti. Ovakova nepodobština zove se zločin i spada pred sud. Radi nje bila je i proti njemu povedena kaznena iztraga, koja svršila se je time, da je naj prije kr. zemaljski sud u Zagrebu, a zatim i kr. županijski sud na Rěci tužbu zabacio radi pomanjkanja čina. Ovim rěšenjem bila je bez dvojbe izrečena podpuna nevinost obtuženikova.

Pokorno podpisani usudjuje se progovoriti nekoliko rěči o svojem službovanju. Propisani izpit položio je u Beču za čělu gimnasiju g. 1853. Budući izpitan po novoj sistemi medju prvimi, bio bi si lahko našao svoj kruh u Ljubljani, Trstu, pa i u istom Beču ali nije htio. Da uteče oblasti tudjega jezika i potrebi němačkoga

¹ Gosp. dr. Pozniku izrekam na tem mestu iskreno zahvalo za prijaznost, s katero mi je prepustil vso Trdinovo literarno ostalino, kolikor je je bilo pri njem.

predavanja došao je na gimnasiju varaždinsku. Posle dve godine bio je imenovan c. kr. profesorom i premješten na Rěku. Ako itko, to može tvrditi o sebi on, da je privelo ga u učiteljski stališ istinito zvanje i nutarnje nagnutje. S toga obavljao je svoju službu lahko, radostno i točno te činio i više nego mu je stroga dužnost nalagala. Podučavao je mladež ne samo u školi, već mnogo puta i na šetnji ili kod kuće, dapače, kada je bolovao, i u postelji. Školi žrtvovao je sve svoje sile, jer je nije smatrao za teret, koj mu je nositi za nevolju, da ga hrani, već za mesto naj milije zabave i duševnoga odmora. Školski praznici su čestu mu dosadjivali, školski sati i posli nikada. Jer je ljubio dijake kano rođenu decu, ljubili su i oni njega te ga rado slušali i poslušali, da jih nije trebao mnogo opominjati i siliti na red ili marljivost. Medju učiteljem i učenici razvilo se je naj iskrenije prijateljstvo, koje uztrajalo je sve do dana današnjega. Osim historije i geografije predavao je sedam ili osam godina grčki, jedanajst godina hrvatski jezik i nekoliko polugodišta takodjer latinski. Sve ove predmete trsio se je tumačiti istom temeljitošću i sdušnošću te jih učinio zanimivimi i jasnijimi time, da jim je dao po mogućnosti narodni pečat i značaj. Klasičke jezike prisposobljavao je s slavenskim ne samo glede oblika i skladnje, već i glede misli i pojmova. Uz Homera ležale su mu uvek junačke narodne pesme, koje razjašnjaju mnoga mesta bolje od naj učenijih nemačkih tumača. U historiji i geografiji obazirao se je naj više na slavjanske narode i zemlje, za opis trojedne kraljevine trebao je na pr. naj manje mesec dana. U povesti sledio je svoje osvedocenje, dobiveno iz posledaka znanstvenih iztraživanja i vlastitoga razmišljanja. Držao se je zlatnih pravila: a) da se u školi ne sme ništa kazati, što nije istina, b) da ne treba kazati svega, što je istina i c) da se ne sme ništa tako izostaviti i zamučati, da bi pokvarila se prava slika historičkih lica i dogadjaja. Pokorno podpisani govorio je mladeži na dan često po pet sati i više. Naravski je, da nije mogao klasti svake reči na tanka mēčila. Gdēkoji izrazi bili su mu bez dvojbe preoštri ili prekrupni ali radi posve ozbiljnoga smēra svojega dēlovanja je uveren, da nisu nikoga sblaznili, osobito, ako se pomisli, da duh našega jezika ublažuje smisao mnogim rečim, koje bi u prevodu tudje uho uvrēdile. Glede hrvatskoga jezika moram osim toga primētiti sledēće: 1. Ja sam položio izpit iz povesti, zemljopisa, crkvene i nove slovenštine, ne pako iz hrvatsko-srbskoga jezika i dotične književnosti. Za ovaj predmet nisam se jagmio, bio mi je naložen. Svoje ravnatelje molio sam više puta, da mi ga oduzmu i predadu

kojemu strukovnjaku i Hrvatu, budući mi nije činilo se shodno i prilično, da ga predaje Slovenac, koj grēši i s naj boljom voljom svaki hip proti štokavskemu naglasu a često i proti posebnostim hrvatskoga sloga. Ovu okolnost moram već zato iztaknuti, jer me je postigla kazna (mirovina od 300 forinti u 36. godini života ne može zvati se drugčije nego naj težom kaznom) uprav radi hrvat-skoga jezika, dakle radi predmeta, koga po zakonu nisam bio dužan predavati. 2. Kad sam se ovoga predmeta već latio, htio sam ga i svladati i onako tumačiti, kako zapovēdao je zakon. Bilo je to vrlo mučno. O povēsti narodne literature nije se napisala do tada još nijedna školska pa niti druga koja poveća knjiga. Iz ovoga uzroka je nije sistematički i pragmatički, koliko mi je poznato, nijedan profesor na nijednoj gimnasiji predavao osim mene. Ja sam si ju sastavio sam iz izvora, raztrešenih u sto različitih knjigah i časopisih. Tada nisam mogao slutiti, kako pogibeljna biti će za me ova marljivost. Moja historija hrvatsko-srbske literature nije bila i nije mogla biti dēlo savršeno. Njezine nedostatke sam dobro znao i ćutio te sam ju zato i svake godine savēstno izpravljao i umnožavao. Ako išto na svētu, mora biti slobodna kritika književna, jer bez nje neima napredka literaturi. Došao sam simo tamo do posljedaka, koji se nisu slagali s običnim mnēnjem. Dignuo sam n. pr. visoko Nalješkovića ali nisam priznao klasičnosti ni Palmotiću, ni M. Relkoviću pa niti istomu A. Kačiću, premda je on medju svimi pēsnici svojemu narodu možda naj više koristio. Radi toga predbacivala mi se je strast i pristranost, nu po duši mogu kazati, da bez razloga. Pisatelje presudjivao sam strogo ali ne zlobno. Ja bi naj volio, kada bi bili svi sami prevejani klasici. Istom strogošću kako dēlovanje tudje sudio sam i svoje. Napominjući prevode Homera na slavenske jezike, rekao sam iskreno, da ono što sam preveo iz njega ja u „Slovenskoj Bčeli“ ne valja ništa i ne može ništa valjati, jer nisam sam pēsnik. Govoreći o narodnih historicah nazvao sam svoju povēstnicu slovenskoga naroda nezrelim plodom svoje nezrele mladosti. 3. Historije hrvatsko-srbske literature nisam diktovao niti uzajimao komu svojih rukopisa. Pripovēdao sam ju na izust i mladež je za menom pisala. Nu ja se nisam zadovoljio tim, da si zapamti samo ono što ćuje od mene, htio sam ju prisiliti, da počine i sama misliti i raditi. Neprestano davao sam joj u ruke knjige boljih pisaca, da jih pročita, da si stvori o njih i svoj sud, da si napiše iz njih izvadak te mi pokaže, kako jih je razumēla i što je iz njih naučila. Isto tako sam ju nagovarao, da se upozna s kritikom drugih

muževa, nalazečom se u predgovorih novih izdanja starih knjiga ili u literarnih časopisih i u obće sa svimi razmĕrami, koje su napredak knjiŕevnosti ili pospĕšivale ili zadržavale. Marljiviji i bistroumniji mladići su me poslušali te proplitali moju povĕst i svojimi opazkami i primĕtbami, medju kojima bilo je dakako i dosta nezrelih i neumĕstnih. Svoju mudrost i nemudrost crpili su nĕkoji i iz saborskih govora i razprava koje su našli u novinah. Kako je gorski potok bujan i silovit, biva i vatrena mladeŕ čĕsto burna i „radikalna“, dopadaju se joj naj više misli drzovite, nenavadne, nove, exclusivne i excentrične. Njezini junaci zovu se Starčevići, Miletići i. t. d. Ona piše sve živimi i vapijućimi bojami. Znanstvena trĕznost i umĕrenost dolazi joj istom s godinama u teŕkočah i nesgodah praktiĕnoga ŕivota. Nije se dakle ni malo čuditi, da su primĕšali nĕkoji mojih mladih slušalaca historiji narodne literature koješta nerazboritoga, što se je kasnije sve pripisivalo meni, kao da sam toboŕe ja ovako pripovĕdao. Moja nakana je bila sigurno dobra; htio sam mladeŕ duševno vĕŕžbati, priučiti ju na samosud i samorād ne pako na psovanje poĕitovanja dostojnih osoba i slavnih čina. Povod iztragam proti meni dao je uprav rukopis nĕkoga odliĕnoga dijaka, koj je htio izdvojiti, misleći, da je on kriv nesreći ljubljenoga uĕitelja. U ostalom moram i sam priznati, da je moja historija i kritika hrvatsko-srbske knjiŕevnosti u tom zbilja pogrešila, da je obsizala i proizvode ŕivih pisatelja. Ovu pogrešku barem ponĕšto izpriĕava okolnost, da me je navela nanju uprav školska ĕitanka, koja je takodjer napunjena dĕli ŕivećih još pisaca ili njihovih nedavno umrvših drugova i predšastnika. —

U obće morao sam ĕuti teŕki, za me pregorki prigovor, da kvarim školsku mladeŕ. Ako bi se mogla ova ogromna krivica mi dokazati, zasluŕio bi ja bez dvojbe veliku, dapaĕe naj veću kaznu, koju zakon poznaje. U ovom sluĕaju morao bi ja sam priznati ne samo to, da mi se je dogodilo pravo, već bi morao i dalje poĕi te reći, da se je postupalo samnom preblago, da nisam vrĕdan ni novĕića mirovine. Mnogo sam razmišljao, nisam li zbilja što takova govorio ili radio, ĕime bi se bili povĕreni mi uĕenici mogli zavesti stranputice i sunovratiti u bezdan nenravnosti. Izpitavao sam savĕst, nu ona je sve mirovala i šutila, duša mi je svĕdoĕila, da nisam navalio nanju nikada ovoga neoprostivoga grĕha. Svoje dijake podticao sam vazda na krĕpostan ŕivot, na znaĕajnost, na poŕrtvovnost za sve, što je dobro, plemenito i uzvišeno. Svakomu uĕitelju su najstroŕi i naj pravedniji sudci njegovi bivši uĕenici. Ja mogu biti zaista

zadovoljan z mněnjem, što ga imajo o meni moji. Jednoglasno sa-
žalivali su moju sudbinu i potvrdili štetu, što me je škola izgubila.
Da bi mogao laglje živěti, htěli su me podupirati i novcem. Više
od sto i četirideset njih poslalo mi je adrese, pune naj toplije lju-
bavi i naj dubljega počitovanja, u kojih su mi se zahvalili na svih
dobrih naukah, što su jih od mene primali. Na ove adrese mogu
se tim više pozvati, jer su jih moji nekadašnji dijaci priobćili i u
različitih domaćih i tuđjih novinah. Nisu me zaboravili ni onda, kada
sam već davno bio preselio se ovamo u Dolenjsku. Někogi nisu
marili niti za daleki put niti za veliki trošak te su mi došli u po-
hode, da me vide još jedan put i da mi izkažu i ustmeno ona
čuvstva, koja su mi bili izrazili u adresah. Učitelj, koj dobiva od
svojih učenika toliko izjava i znamenja naj iskrenijega saučasaća, jih
lě nije mogao kvariti. Uprav u mladeži je moralna čut naj budnija
i naj tanja. Čověku, koji ju je zaveo i izopačio, nije se još nikada
zahvaljivala, već ga je prezirala i proklinjala. Naj bolji dokaz moje
nedužnosti glede ovoga prigovora su činjenice. Jer me je mladež
ljubila, imao sam nanju u svakom obziru znatan upliv. Da je bio
ovaj upliv zbilja zao, ne bile izostale niti zle posljedice, mladići bi
se bili ne samo kvarili već i pokvarili. Ali niti se nije našao dosele
niti će se naći u buduće nijedan priměr ove vrste i to je naravski:
jer nisam nikoga kvario, nisam mogao nikoga niti pokvariti. Moji
bivši učenici su sada čudoredni svećenici, sdušni činovnici, valjani
učitelji itd. rěčju, pošteni i počitovani ljudi, bili u kojem mu drago
stališu.

Bila se je o meni jako razširila te mi je takodjer mnogo ško-
dila misao, da povlačim svoje učenike u vrtljog političkih i stra-
načkih strasti. Toga nisam nikada činio. Kano inostranac uživao
sam u Hrvatskoj vrlo ograničena politička prava. Kod izbora posla-
nika za sabor smio sam dati svoj glas, sve drugo bilo mi je zabra-
njeno, iste županijske skupštine bile su uslěd posebnoga zaključka
rěčke županije otvorene samo rodjenim sinovom trojedne kraljevine.
Već iz ovoga uzroka me borba hrvatskih stranaka nije mogla toliko
zanimati, osim toga činila mi se je tako mrzka, da nisam zanju niti
volje imao. Pověst me uči, da su politične stranke i za velike i
svěstne narode strašno opasne, za male i nesvěstne pako uvek po-
gubne i ubitačne. Ja zazirem od svakoga razdora u domaćem taboru.
Onoga idealnoga stališta slavenske uzajamnosti, ljubavi, sloge i
bratinstva nisam ja nikada ostavio niti ću ga ikada ostaviti. Moje
neštětno negodovanje bilo je napereno proti svim strankam bez

razlike, ili, bolje govoreći, proti strankarstvu, jer si osobito za slaba jugoslavenska plemena spasa ne mogu misliti bez sloge. Ovu istinu uvidjeli su u naj novije vrēme svi razumni i pošteni hrvatski držav-nici i domoljubi te su se prekrasno dogovorili i složili i, kako po-kazuju već dosadašnji uspěsi, zaista ne na kvar, već na naj veću blagodat domovini. Mladeži predavao sam historiju, geografiju, statistiku. Svi ovi predmeti razjašnjaju politične razmere. Isto tako morao sam u pověsti narodne književnosti napomenuti sve političke događaje, koji su uplivali na njezin razvoj. Ovakovom zakonom propisanom i dozvoljenom politikom sam se dakako mnogo bavio ali agitovanje nije me nikada i nigđe veselilo. Za ovaj bućni rad mene narav nije stvorila, budući mi nije podělila niti spretnosti, niti laskavosti niti govorničke zmožnosti. U prijateljskom krogu razgla-bali smo narodna i međunarodna pitanja mnogo puta ali se ne bi moglo tvrditi, da su me zanimala više, nego moraju zanimati u obće svakoga izobraženoga čověka. Nikada nisam dělovao u ka-kovom političkom društvu ili klubu, izuzamši dva historička članka o rěčkom pitanju nisam dopisivao niti u politične novine. Da mi je dopadala se agitacija, bio bi otišao poslē svoga umirovljenja u Zagreb, Ljubljanu ili na koje drugo politično borište, ne pako u Novo-město, gđe se u tom obziru ne da absolute ništa činiti i opraviti. Tako pun činovnika i drugih od njih odvisnih ljudi kako Novo-město, nije možda nijedan grad u čitavoj Austriji. Među njimi ima uvek gospode, koja su jako neprijazna narodnomu životu i gibanju. Zaměraju mi strašno već to, da s rođenimi Slovenci govorim samo slovenski a ne němaćki. Da sem kakav politički rovar, bila bi me već oddavna zanjušila i pograbila. Ali ja joj nisam dao prilike, bavio sam se svojimi etnografičkim študijami i živio mirno, bez ikakova sukoba s uredi, sve do danas. Lanjske godine poludili su i slovenski domoljubi te se razdělili na dvě, među sobom bez-obzirno se pruće stranke. Ja s svoja stališta morao sam ovaj razdor osuditi; pristati nisam mogao uz nijednu stranku. „Staroslovenci“ ponudili su mi uredništvo svoga „Slovenskoga Gospodara“, „mla-doslovenci“ město kod redakcije „Slovenskoga Naroda“. Ja nisam primio niti one, niti ove ponude, jer smatram, kako rekoħ, stra-naćku politiku za pogibeljnu. Volio sam živovariti i dalje od svoje male mirovine u naj skrajnjoj bědi, bez ikakove udobnosti života (zimi n. pr. brez tople peći) nego služiti si plaću dělom, koje se ne slaže s mojim osvědočenjem.

(Konec prihodnjič).

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

5. Oficial ali oficijal?

„**H**ntibarbarus“ uči na strani 64. in 65., da moramo tujkam s skupino „i + samoglasnik“, kakršna je n. pr. oficijal, puščati „izvirno (latinsko, grško ali italijansko) obliko“ in da vanjo ne smemo vtikati zev zapirajočega *j*, ker je to baje v navadi le na koncu besed. Strinja se torej g. Tominšek v tem oziru z naukom Levčevim v „Pravopisu“ (§§ 467—469). V svoji knjižici „O Levčevem pravopisu in njega kritikah“ sem na str. 144. in dalje pretresal ta nauk ter prišel do čisto drugačnega rezultata. Dokazal sem, da ne smemo tujih skupin iz dveh samoglasnikov, katerih prvi je *i*, mešati s takimi skupinami v tujih besedah, ki imajo na prvem mestu kak drugi samoglasnik in ne *i*. Tujke namreč, ki smo jih sprejeli v naš jezik, nam jasno kažejo, kako ravna v prvem primeru ž njimi narod. Če govorimo špijon, škorpion, misijon, gvardijan (ideja, materija) itd., moramo sklepati iz tega, da bi narod ravnal enako tudi z drugimi, če bi jih bil sprejel že prej. Pokazal sem dalje, da tudi jeziki, iz katerih imamo take tujke — in to nista neposredno grščina ali latinščina, ampak moderni jeziki —, da tudi ti ne poznajo izgovora *ia*, *ie*, *io*, *iu*, ampak le izgovor *i̯a*, *i̯e*, *i̯o*, *i̯u* (*i̯* = približno našemu *j*), oziroma *ja*, *je*, *jo*, *ju*, da torej stoji v njih *ia*, *ie*, *io*, *iu* le za oko.¹ Če pa je tako, potem je naša pisava *ia*, *ie*, *io*, *iu* le golo in nepremišljeno posnemanje tujega pravopisa, nikakor pa ne kaže ni pravega tujega niti ne našega izgovora. Na mednarodnost

¹ Najbolje razvidimo to iz izgovora neklih nemških narečij, v katerih prehaja *j* v spirantični *γ*: Šlezijenz za Schlesien; prim. tudi n. Käfig iz rom. chevia (it. gabbia, lat. cavea). — Glede slovanščine piše Olaf Broch (Slav. Phonetik 259 d.): „Bei der Berührung zweier Vokale, die verschiedenen expiratorischen Silben angehören und von denen die erste geringere Schallfülle als die letzte besitzt, nimmt der Expirationsstoß der zweiten Silbe leicht seinen Anfang, bevor noch die Artikulation des ersten Vokals geöffnet worden ist, so daß der letzte Teil dieses Vokals losgerissen und wie ein unsilbischer Laut in die nachfolgende Silbe hinübergezogen wird. In den slavischen Sprachen begegnet diese Erscheinung bei *i̯a*, *i̯e*, *i̯u* usw.; sie ruft die Aussprache *i̯ja*, *i̯ju* usw. hervor. Der Ausgangspunkt für diese Aussprache liegt nicht in einer Artikulation des „j“, doch die Tra-

se tudi ne smemo sklicevati, ker naš jezik je za — nas in ne za tujce. Tudi se po nikakem ne smejo z gg. Tomišekom in Levcem staviti besede socijalen, materijalen in idealen, individualen na isto stopinjo, ker se samo v prvih odpravlja zév, v drugih pa ne. Zategadelj je vojska zoper besede hijerarhija, dialog, pifonir neopravičena, zoper teolog, sensuvalen pa nepotrebna, ker te pisave nihče ne zahteva. Potemtakem nam je pisati *ija, ije, ijo, iju* povsod, najsi stoje te skupine v sredi ali na koncu besed; v drugih samoglasniških skupinah (razen končnega *ea*, ki postaja *eja*: *ideja*) pa ostaja tudi pri nas hijat, torej: senzualen (s z, ker imamo besedo iz nemščine), januar, februar, teolog..., pa tudi idealen, ker *ea* tu ne stoji na koncu besede. Zastran Slovencem neznanega ženskega imena Lea, ki ga omenja g. ravnatelj Tomišek, pa res ne bomo spreminjali naše pisave; če je ta Lea Rahelina sestra, jo Slovenci prekrste v Lejo (prim. ideja, pa pazi tudi na grško *Λείζ*) ali v Lijo (gl. Wolfovo Sv. pismo), če pa ima kaj opraviti z Leonom, jo slovenski pisatelj sme pač imenovati Levo (z drugačnim *e* kakor *léva* [roka]). Tudi pevec bo mogel že iz konteksta spoznati, da mu je kaj peti pijáno (potihoma, rahloma), ne pa pijáno, kakor vinski bratci v krčmi. Kar velja o *io*, to velja tudi o *oi*, torej: stojik, stojičen.

6. Množinski rodilnik. — Ministerstvo ali ministrstvo?

Na strani 65. obuja „Antibarbarus“ iz mrtvila končnico *-ij* za množinski rodilnik, „ki smo(?) jo rabili — kakor trdi — do l. 1899.“ Zakaj ni tukaj navel tudi letnice, *od kedar* „smo“ jo rabili? Menda zato ne, ker bi bil našel, da so nekateri začeli pisati *-ij* le okoli 25 let prej, to je v času, ko je Levstik začel širiti svoje novotarije. Petindvajset let je torej živela ali životarila ta revica v našem slovstvu. Celih 314 let je Slovenci niso pogrešali, dokler niso nekateri hrvaški slovničarji zapeljali Levstika, da jo je izkopal iz stare slovenščine, kjer se pa tudi ni glasila *ij*, kakor je on mislil. „Antibarbarus“

dition der slavischen Sprachen scheidet nicht *i* und *j*; deshalb gibt die erwähnte Verteilung der Expiration dem Slaven den Eindruck eines „j“ oder *i* ganz wie bei *j*, *i* andern Ursprungs; ein *I-ta-li-a* kann auf diesem Weg den Eindruck *I-ta-li-ja* hervorrufen, und das das losgerissene *i* kann sich, je nach Umständen, weiter entwickeln, zu einem engeren *j* als das *i*, von dem es losgerissen wurde, und gar zu dem Spiranten *j*, letzteres wohl besonders leicht, wenn der Akcent auf den nach *i* folgenden Vokal fällt.“

zagovarja svoj zahtevek s tem, da nam je je treba v razlikovanje ednine od množine, kakor da bi pisatelji pred letom 1864. mešali obe števili. Zgleda, ki nam jih navaja, („slava čednosti“ in „slava čednostij“) se mi zdita prav nesrečno izbrana. Če že rabimo take abstraktne samostalnike v množini, jih rabimo vendar le v zvezi s pridevniki ali zaimki; potem pa imamo znak plurala že na pridevniku ali zaimku in ga nam ni treba še posebej razvešati na samostalniku. Ko bi se ravnali po takih zahtevkih, kakor jih izraža „Antibarbar“, potem bi morali tudi ločiti v pisanju, recimo edninski roditelj vasi in množinski imenovalnik in tožilnik vasi. To vendar nikomur ne prihaja na misel. Če že zahtevamo razlikovanje edninskega in množinskega roditelja pri konkretnih samostalniki, nam je večinoma dovolj jasno in krepko daje povdarek. On kaže, imamo li opraviti z ednino ali množino. Edninski roditelj (in enako dvojinski in množinski imenovalnik in tožilnik ima naglas $\sim$ (kostí), množinski roditelj pa $\acute$ (kostí). Prvotno je bilo ¹ kostij $\grave$, iz tega je nastalo kostj $\grave$ ali kostij $\grave$ ali morda bolje izraženo kostj $\grave$ (s konsonantičnim i in ne s spirantom j). Pred odpadom končnega $\mathfrak{v}$ je izpal soglasnik j in skupina $i\mathfrak{v}$ ali $\mathfrak{v}$ je dala i (kostí; prim. Škrabec, Cvetje XIII. 8). Valjavec v spisu „Glavne točke“ (Rad 132, 210) izvaja kosti iz kostij $\grave$, kar je dalo dalje kostij $\grave$, kosti $\mathfrak{v}$, kostii in naposled kosti. Oba ta učenjaka štejeta pisavo kostij za očitno napačno. Enako smo dobili iz nov $\mathfrak{v}$ j $\mathfrak{v}$ naš novi. Zakaj tukaj ne zahtevajo tisti, ki zagovarjajo končnico $-ij$ v množinskem roditelju, za naš književni jezik pisave $-ij$ (novij)? Že Škrabec je na omenjenem mestu opozoril, da se pisavci končnice $-ij$ ne smejo sklicevati na ruski kostěj; ruščina ima namreč poleg nov $\mathfrak{v}$ j tudi novaja in novoje, tam torej j ne izpada kakor pri nas, ki imamo poleg novi le nova, nove (dijalektično za novejšo novo). Potemtakem naj počiva končnica $-ij$ za množinski roditelj tudi še nadalje v grobu, saj so jo zavrgli tudi Srbi in Hrvatje, ki so začeli celo naš $-ij$ v sredi besed krčiti v i ter pišejo avstriski za naše avstrijski, česar seveda nečem priporočati, da se ne razdere že dosežena edinnost v naši pisavi. Potemtakem bomo v gen. pluralis ijevske sklanje pisali kakor doslej le i ; samo pri samostalniki na *ija*, *ije* (pl. fem.), *je* (iz *vje*, *ije*, neutr.) ostanemo pri $-ij$: sodnij, realij, kopij,

¹ Pred kakimi 20. do 10. leti se je v teh sklonih rabil ravno nasprotno: $\acute$ za edninski, $\sim$ za množinski roditelj. To zadnje naglaševanje je zakrivil Cigale, ker je je sprejel iz hrvaščine, kjer je stvar seveda v redu.

dasi bi narod v resnici govoril tukaj nekoliko drugači (to je sodni, reali ali realji in kopji).

„Antibarbarus“ se je na strani 65. doteknil tudi pregibnega *e* v končnih skupinah samostalnikov v množinskem rodilniku. Pripušča ga le v tistih, ki se končujejo z *l r m n v* in *j*, v vseh drugih primerih pa po njem ne smemo rabiti pregibnega *e*; torej moramo pisati cvetk, svetilk, stavb, kolesc, burk, lastovk, gnezd, lučk, pevk, jajc, vežb, točk, tresk, ovc itd., češ, to odgovarja narodni izreki. Lepo je, sklicevati se na narodno izreko; toda narodni izreki odgovarja tudi petk (prim. cvetk), lilk (pr. svetilk), dolgolasc (pr. kolesc), ščurk (pr. burk), pristavk (pr. lastavk), ključk (pr. lučk), osevk (pr. pevk), krajc (pr. jajc), obročk (pr. točk), pésk (pr. tresk), pévc (pr. ovc). Komu neki pa bi prišlo na misel, da bi v sedanjem zgodovinskem stanju našega knjižnega jezika začel res pisati pésk, petk, ščurk, pristavk itd.? Pač živi duši ne, ki le nekoliko pozna knjižni jezik. Zategadelj je potrebno, da se pregibni *e* vtika tudi v take in enake besede, ki jih je v množinskem rodilniku naštel g. ravnatelj Tominšek. O teh stvareh sem obširno pisal v že omenjeni knjižici „O Levčevem pravopisu“ 122—125, kjer sem pohvalil Peruška, da se je uprl dozdej veljajoči samovoljnosti. Tam najdeš precej na široko razpredeno vprašanje o neločljivih in ločljivih končnih samoglasniških skupinah, ki ga tukaj ne morem ponavljati.

Kako more „Antibarbar“ iz tega, ker pišemo sester od se-stra, oken od okno, igel od igla, pisem od pismo, cesarstev od cesarstvo, naenkrat sklepati „Pišimo zato tudi ministerstvo!“, tega ne morem prav umeti. Saj vendar ne bode zahteval, da pišimo sesterski namestu sestrski? V svoji knjižici „O Levčevem pravopisu“ (str. 5—8) sem iz prekmurščine in kajkavščine, ki poznata zlogotvorni *r*, natančno dokazal, da nam je *er* zanj pisati le na koncu besed, ne pa v njih sredi. V sredi je pisava *er* vpravičena le tedaj, kadar *e* ni pregiben: štajerski, pleterski. Zdi se mi celo, da se je „Antibarbar“ dal naravnost zapeljati nemško-latinski obliki Ministerium in da tudi on povdarja svoje ministerstvo na samoglasniku *e* (nam. ministrstvo), česar pa ne sme, ker je beseda slovenska tvorba od minister, gen. ministra. Tvorba ministérstvo je toliko vredna, kolikor bi veljala tvorba mojstérstvo od mojster.

7. Pavlina Tratnik ali Pavlina Tratnikova?

Na strani 61. in 62. se je „Antibarbar“ uprl sedaj splošni navadi, po kateri imenujemo ženo gospoda Janeza Tratnika gospo Tratnikovo; on zahteva, da jo moramo klicati gospo Tratnik. Zoper novo nazivanje se bori zopet z — blagoglasnostjo. Kakor nima v jezikovnih vprašanjih blagoglasje nič odločati niti za pravilnost niti zoper pravilnost kake oblike ali zveze, tako je moramo šteti za subjektivno mušico Antibarbarovega pisca tudi v tem vprašanju. Nihče nam namreč ne more z dobrimi, res na evfoniji oprtimi razlogi povedati, zakaj je lepše gospa Tratnik kakor gospa Tratnikova. Kdor hoče tukaj odločati, temu more Prešeren prav primerno ponuditi polno skledo svoje kafe ali kame. Toda gospa Tratnikova, pravi gospod „Antibarbar“, bi sama zase že še šla, nikakor pa ne sme zraven nje stopiti v javnost še „gospa Abramova, Begunova, Cizejeva, Čepinova, Dušanova, Gmajnarjeva itd.“, češ, „to se grdo sliši, tak podaljšek je nepotreben in moti.“ Koga neki? Mene prav nič! Morda to moti kakšnega partenopipa, ki ne vé, kateri teh gospa naj daje prednost. Zakaj bi podaljšek -ova ne pristojal lepi Dušanovi ali Cizejevi gospe, če pristojata sloki in škrbavi gospe Tratnikovi? Čemu naj bi se ž njim ščeperila po „Zvezdi“ in naših časnikih ta sama in ne tudi druge, pa naj jih bo tudi dvanajst vkupe? Če ga pripuščamo Tratnikovci, ga moramo dopustiti tudi Dušanki in Begunki in vsem drugim, sicer nas le te lahko pograbijo za brado in nas začno učiti kozjih molitvic. Z lepoglasjem torej ni nič!

„Antibarbar“ misli nadalje, da gre podaljšek -ova le ne-omoženim dekletom (torej Jamnikova Franica, to je Franica očeta Jamnika), ne pa tudi omoženim ženam, ki jih narod navadno imenuje le s končnicami (*a*), (*i*)*ca*, *ka*, *ulja* itd.: torej žena moža Završnika — Završnica, Mrmolja — Mrmoljka, Kovač — Kovačica, Jošt — Joštovka, Smrdel — Smrdéla, Strah — Strahulja ... In tako vendar ne bomo imenovali naših gospa, ki bi se lepo zahvalile za taka imena! Tudi jaz mislim, da bi se grdo namrdnile, če bi jih kdo tako poklical. Toda „Antibarbar“ je pozabil povedati, da se naposled namenjene tvorbe nikoli ne rabijo niti s pristavkom gospa, to je, da se nikoli ne pravi *gospa Mrmoljka, *gospa Kovačica, niti ne s krstnimi imeni, to je, da se nikoli ne pravi *Jera Joštovka, *Marija Mrmoljka, *Ana Kovačica ... Zatega delj tudi nikoli ne bomo rekli *Pavlina Tratnica ali *Pav-

lina Tratnikovka niti ne *gospa Tratnica ali *gospa Tratnikovka. Zatega delj naj se naše gospe le potolažijo: strah pred kakim sufiksom -ulja je bil prezgoden! Če rabimo za omožene ženske krstno ime s priimkom, nam je vedno rabiti pri priimku le sufiks -ova, kakor to delamo za neomožene ženske. Tako se vsaj govori po Goriškem in po Krasu, dasi poznajo tam tudi tvorbe, kakor jih omenja o omoženih ženskah „Antibarbar“ in Milivoj Ivanov v „Edinosti“ l. 1899. št. 236, to je, tudi na Goriškem in Primorskem sploh pravimo Rudeška ženi moža, ki mu je ime Rudež, Skočajka ženi moža, ki mu lajejo Skočaj itd. Če se pak ta žena imenuje s krstnim imenom, se rabi pri priimku kakor za neomožene ženske le -ova (cva): Rudeževa Marija, Tina Skočajeva, Reza Dolgolinova ... Tam ni razločka v tem oziru med hčerjo in materjo. S to rabo je tudi najbolj ustrezno zahtevkom moderne ženske osamosvoje, ki zahteva, da naj se odpravi vsako razločanje med gospem in gospodičnami in da naj se rabi za vse edino le naslov gospa, kakor rabimo za omožene in neomožene moške edino le gospod. „Antibarbar“ sicer misli, da smemo končnico -ova v ženskih priimkih preganjati zatega delj, ker pišemo za Tine Jamnikov le Tine Jamnik. Toda to ni še nikak razlog za zvezo Pavlina Tratnik; saj mladi Jamnikov gospod še prav lahko postane gospod Jamnik, ženska pa ostane v našem jeziku vedno le -ova, le „appendix“, če tudi spremeni priimek.

„Antibarbar“ se tudi iz juridičnih razlogov poteza za zvezo Pavlina Tratnik, češ, da se ime ne sme preveč premeniti. Ta zahtevek velja pač samo, če jemljemo ozir na nemške uradnike, ki jih pošilja vlada med naš narod: da bodo ti kurzovci in nekurzovci vedeli, kako jim je prepisavati slovenski priimek v nemščino, zategadelj torej moramo mi pačiti svoj jezik! „Podlaga tujčevi peti!“ Ali pa misli morda „Antibarbar“, da naše ženske, če bodo pisale svoj priimek s končnico -ova, ne bodo mogle podedovati milijonov, ki jih jim voli v testamentu kak ameriški ali afriški stric, zapisavši njih priimek po svojem imenu? Zakaj nimajo takega strahu Čehi, Poljaki in Rusi, ki so pač tako prebrisani kakor mi, in vendar pišejo Božena Němcova, Eliza Orzeszkowa, Marija Konopnicka, Muza Baburina, Liza Kovalevskaja in ne Němec, Orzeszko, Konopnicki, Baburin, Kovalevskij?

Vsi prigovori gospoda ravn. Tominšeka zoper končnico -ova pri ženskih priimkih so torej brez vsake podlage; da nimamo takih zvez iz starejšega našega slovstva, to je umevno po naturi tega

slovstva. Vendar piše tudi Prešeren Turjaška Rozamunda in ne Rozamunda Turjak. — Brez spotikanja smemo torej nadalje rabiti take zveze s podaljškom -ova. Neprimernost zveze Pavlina Tratnik je občutil g. Tomišek sam, ki piše na str. 62, z drobnimi črkami sicer in to le v opomnji tako: „V *odvisnih* sklonih bomo seveda slej ko prej rabili pridevniške oblike, katerekoli.“ Kaj so to pravi? To je vendar le toliko, kakor bi bil rekel: „Kar sem pisal gori, to nima nobene veljave; napisano je vse le zastran — lepšega!“ Če smem namreč in moram rabiti zvezo z -ova v odvisnih sklonih, potem jo smem in moram rabiti vendar tudi v imenovalniku! Če smem reči: Pavline Tratnikove, Pavlino Tratnikovo, potem smem z isto pravico pač tudi reči Pavlina Tratnikova in torej tudi gospa Tratnikova. Alterum non datur! Nemogočnost zveze Pavlina Tratnik je razvideti tudi še iz tega, da bi po pravilih našega jezika morali sklanjati vendar obe besedi, namreč Pavlina in Tratnik, prvo seveda le po ženski, drugo pa edino le po moški sklanji. Reči bi torej morali: *Pavline Tratnika nisem videl, *Pavlini Tratniku sem povedal, srečal sem *Pavlino Tratnika, govoril sem s *Pavlino Tratnikom, tega ne vidiš na *Pavlini Tratniku! Zares „lepoglasna“ slovenščina! O kam zapelje človeka posnemanje Nemcev! Ker so Nemci zavrgli svoj -in (Müller-in), zato moramo tudi mi zavreči naš -ova in kašljati kakor naš mogočni sosed.

Ant. Debeljak:

Sfinga.

Ogibam sladkih se oči, dekle:
tako žare ko brušena dragulja,
ta dva dragulja so oči kragulja,
ki mlado bi izkljuval mi srce.

Ogibam tistih marmornih se rok:
ko kača bi prižele me v objem,
da zgrudil bi pred te na tla se nem
in ti bi vrgla me v prepad globok.

Ivan Pucelj:

Ciganka Aza.

Ko sem bil še mlad, sem čital некоč žalostno povest in sicer trikrat zapored in vselej sem jokal, kakor bi se hotel utopiti v solzah.

Glej, ljubica, zdaj jo živiva tisto žalostno povest! Živiva jo natanko tako, kakor je bilo tam popisano, samo da je najina zgodba tem žalostnejša, kolikor bolj je resnična.

Ti si tista ciganka Aza, čistokrvna in resnična ciganka, kakor te je ustvaril bog in te je pokvarilo življenje: ideal nemorale, naj-modernejši original demon-žene! Jaz pa sem cigan Tumri, tisti nesrečni pol cigan, pol kmet, tista žalostna mešanica neodločnosti, pol vagabunda, potapljaljočega se v nemorali, pol asketa, v trudu in naporih koprnečega po tihi sreči in mirnem kotičku življenja...

*

Palile so me tvoje oči in žgale, stiskale so me tvoje okrogle roke in me dušile in strast, kipeča iz tvojih polnih nedrij, me je potapljala v blaznost... Ali vselej takrat je prenehala v meni ciganska narava, oglasila se je poštena kmetiška kri. Srce je bilo o takih prilikah nezadovoljno, zapeklo me je nekaj in sem zbežal od tebe. Drugačno je bilo hrepenenje v meni, kakor sem ga do tedaj spoznaval sam, zato pa sem ostavil tebe in vso tvojo cigansko družino in sem stopil v vas.

Uzrl pa sem tam deklico, čisto drugačno kakor si ti. Modre oči so gledale mirno in boječe, grudi niso kazale vznemirjenja in moja kmetiška narava je dobila zaupanje. Vzklila je tiha sreča, katero je tako ljubila moja počasna stran in v katero ni nikoli verovala moja ciganska polovica.

In zato sem bežal pred teboj, kakor preplašena divjačina, taval po gozdu in se skrival hudobnim pogledom. Ali naj sem storil karkoli, vedno si šla za menoj. Bila je temna noč, zamižal sem in zakril oči z rokama — ali ves trud je bil brezuspešen: plesala si pred menoj in me omamljala.

Pa sem se skesal, zakaj sem stopil v vas, zakaj sem se zagledal v tiste modre, mirne oči, zakaj sem zakoprnel po božanstvenem miru, tihi sreči, jaz nesrečni cigan Tumri! Pritekel sem v tihi noči spet nazaj iz vasi, se priplazil do tvojih šotorov, poslušal

kradoma divje glasove tvoje kletve, ki je veljala meni in sem užival. Bil sem zopet ves cigan in žar tvojih oči me je razdivjal.

Odpustila si mi pokojno vas in me objela. Skozi prosojno kožo bakrenih rok sem ugledal v modrikastih žilah vzvalovano kri, ki bi jo bil najrajši popil in tako ugasil večno žejo.

Zacvilele so gosli, oglasil se je tamburin, premaknila si nožici, da se mi je zvrtilo v glavi; tvoj život se me je ovil kakor kača, kakor krvoses, jaz pa sem drhtel . . . Pekel je bil v tvojih očeh, strašen in nebeški, v njem sem hotel utopiti vso tisto tiho vas in njeno srečo.

Glej, Aza! In ko sem bil tako čisto cigan in brez moči, ko sem umiral od poželjenja tam pri tvojih nogah, tedaj se je za goro že zasvetil dan, umirale so zvezde na bledem nebu, ugasnil pa je tudi žar tvojih ciganskih oči in si me sunila stran. Zakričala si, da sem prenehal biti cigan, da sem umazal svojo čast in pokolenje, da naj se ti izgubim izpred oči in se za vselej vrnem v dolino: v tiho vas k svoji sreči z mirnimi, kakor vedro nebo modrimi očmi.

O, ciganka Aza! Nisi me marala tudi ne ponoči, in plamen tvojih oči, ki mi je svetil vso noč, ni bil moj niti meni namenjen. Hotela si le, da sem prišel: uživala si le moj prihod, mojo vrnitev, moj strti ponos; mene pa si zaničevala. Kajti Aza ne ljubi Tumirja, ker je taka pisana postava; žal pa, da je tudi taka postava narave...

Prokleta bodi, Aza! Prokleta bodi noga, če me bo še kdaj vodila iz tihe vasi na klanec do tvojih šotorov!

Moj sklep je trden, moja volja je močna. Odpusti mi, deklica z modrimi očmi, saj se je zgodilo le enkrat v blazni nezvesti!

Sezidam si kočo za vasjo; majhna bo, ali lepa in mirna: sreča bo v njej in smejala se bo daleč naokoli. Pomagajte, ljudje božji, pomagajte, da dovršim svoj sklep!

Ali se naj res izgubi moj klic v temni noči gluhih src, kakor se gubi obupni klic nesrečneža? Poprosil sem za mali prostorček, za pokojen kotiček za vasjo, da bi sezidal hram za svojo srečo, ali nihče mi ni dal tiste pedi zemlje. Dejali so, da sem cigan, da sem hudoben človek in zato nimam pravice do sreče.

O, kolika si človeška hudobija in nevoščljivost! Toda moja volja je močna, moje roke so pridne. Če ni v vasi ali za vasjo prostora za mene, pojdem ven, daleč ven na grič, na občinskem prostoru, ki ne pripada nikomur, si hočem sezidati hram, stesati si ga iz lesa in ga zamazati z ilom. In postavim pred njega debela in velika vrata iz hrastovega lesa, z močnimi železnimi zapahi, da bo varna moja sreča . . .

Poprosil sem kmeta, da mi posodi sekiro, da pojdem po les v lozo. Pa mi je ni dal in se je surovo obregnil, da sem cigan in hudobnež in da ne marajo take lakotne nadlege v teh krajih.

Tako tudi drugi in tretji.

Nisem ne več cigan in tudi hudobnež nisem bil nikoli, pač pa ste vi hudodelci, ker mi odrekate pravico do sreče . . .

Šel sem naprej in kovač, ki je bil sam na jako slabem glasu, se me je usmilil. Posodil mi je sekiro, nerodno in težko sekiro.

Bože moj, in še vsa skrhana je bila. Kdo mi posodi brus, da jo nabrusim? — Nihče!

Kaj ga je tudi treba! Močne so moje roke in volja je še krepkejša. Padala so debla, letele so iveri kakor iskre, in pot je lil eurkoma. In utrudile bi se bile roke, opešala bi bila vera v bodočnost. Ali pod gozdom je ležala pokojno tiha dolina, nad njo pa se je modrikalo dobrotno nebo, kakor tista dva opala tam doli, ki sta in bosta moja.

Dvignilo se je pritličje, napredovala je stavba. Hodili so mimo nevoščljivci iz vasi in se mi posmehovali. Ponoči so mi tudi poškovali priprave; toda moje roke so bile pridne in volja kakor skala. Računal sem, da bo hišica končana v enem tednu. In ker sem čutil srečo tako blizu, sem delal s podvojeno močjo. Ne jesti in ne spati nisem utegnil. Molil sem takrat jaz, cigan Tumri, ne, kmet Tumri! Molil sem, kakor otrok v neomajanem zaupanju in čutil, da se dviga moja molitev, kakor dim Abelove žgalne daritve naravnost v nebo.

Le še teden dni in sreča bo v moji novi koči, vsa bo notri, in nihče mi je ne bo mogel zrušiti . . .

Nekega jutra pa se ozrem po beli cesti. V daljavi se je dvigal oblak prahu in v tisti belini se je pomikalo par vozičkov, ciganskih vozičkov. Zakril sem si oči in čudno sem se ustrašil. Zamižal sem, ali moje oči so jasno razločile, da se bliža Aza s svojo karavano.

Ali ni mogla počakati še vsaj en teden, še vsaj par dni, da bi bil postavil debela hrastova vrata in bi jih zabil s težkimi zapahi!

Karavana se je bližala. Razločil sem Azo, njen smeh in zameglilo se mi je pred očmi. Doline ni bilo več in ne modrikastega neba in ne svetlih opalov . . .

Zacvilile so gosli, oglasil se je tamburin, hej! Aza, ostani ali pa grem jaz s teboj! Jaz sem cigan Tumri, tvoj Tumri! Ko pa je uzrla moje koprnjenje, je postala nejevoljna in je dala napreči. Zacvilila so kola žalostno in zateglo. Odšla je karavana in ž njo moja duša...

Nikdar je ne bom dovršil svoje kočje za vasjo. Podrla se je vera v bodočnost, zato so mi roke trudne in opešane.

Kaj pa bi tudi s kočjo? Čeprav bi bila dodelana in pokrita, trdno zadelana s hrastovimi vrati in s težkimi podboji, čeprav bi bila okna zagrnjena in zapažena, jaz bi te bil ozrl, Aza! Ugledal bi te bil po beli cesti že oddaleč; začula bi bila ušesa tvoj satanski smeh, začutila bi bila moja ciganska duša tvojo bližino in umiral bi od bolesti in odprl bi ti vrata in okna in hitel bi ti naproti daleč, daleč po beli cesti in gotovo bi takrat skozi odprta vrata ušla vsa moja sreča in kočja, s tolikim trudom postavljena, bi bila zopet prazna. Zato pa je bolje, da odidem v gozd, pa si izberem pripravno vejo, kakor je to predpisano za nesrečnega cigana, in sicer daleč od bele ceste, da ne bo poštenih ljudi strah ubogega Tumrija . . .

Satura.

Spisal L. Pintar.

Znojila. Precej opravičen je dvom, da bi bil Snoilsky slovenski priimek, češ da bi moralo tako ime pripadati le kakemu severnemu Slovanu, Čehu ali Poljaku (Lj. Zv. XVIII, 627), kajti res je, da bi se n. pr. Zabolotskij ali Zamjačinskij (Hintermoser) v slovenščini pravilno imenoval Zablášek (Zablatščák) in Zamečínšek (Zamečínščák) t. j. tisti, ki je za blatom in za mečino (Morast) naseljen, t. j. onkraj blata ali mečine. Mečina je namreč mehek t. j. močvirnat svet, primeri: trdina (fester Boden), peščina (Sandboden), sitina (Binsicht), sipina (Sandbank), melina (Sandriese) i. t. d. — Iz krajevnih imen izvajajo se krajnoimenski pridevniki s sufiksom „-ski“ in pri severnih Slovanih se rabijo taki krajnoimenski pridevniki kar naravnost za priimke, in to čisto naravno, kajti priimek je pravzaprav res le determinativno ali pridevniško določilo pravemu osebnemu imenu. V resnici seveda se pri posubstantivljenju krajnoimenski pridevniki pač niso naslanjali na osebna imena, ampak na splošne apelativnike „lech, kmet, naseljenec, sedlak, seljanin“ i. t. d., toda ta splošna imena, ki so služila za nekako ideelno oporo posubstantivljenju krajnoimenskih pridevnikov na „ski“, imajo danes realno nadomestilo v osebnih imenih, ki se z dotičnimi priimki (posubstantivljenimi pridevniki) družijo. Meja med samo-

stalnikom in pridevnikom nikakor ni na tako trdnem temelju osnovana, kakor navadno mislimo, češ „bolni“ n. pr. je pridevnik in „bolnik“ še le samostalnik, ali „stara“ je še pridevnik in „starka“ samostalnik. Zveze kakor n. pr. „mož poštenjak, mladenič lahkoživec“ nam dokazujejo, da je s posebnim sufiksom navidezno posubstantivljeni pridevnik še vedno lahko pridevnik — in Starý, Dobrovolný pričujeta, da je lahko pridevnik v določni obliki, t. j. s členom ali kazalnim zaimkom posubstantivljeni adjektiv tudi samostalno ime. V obče pa opazujemo, da je samostalna raba pridevniških imen pri severnih Slovanih bolj razvita, nego v slovenščini, dasiravno je tudi tukaj negirati ne moremo in ne smemo. Slovenščina se torej v obče ne zadovoljuje z golim krajnoimenskim pridevnikom, če hoče zaznamovati naselnika ali posestnika kakega kraja, ampak ona izvaja hišna imena t. j. posestniška ali naseljeniška imena iz krajnoimenskih pridevnikov na „-ski“ s sufiksom „-jak“ in tako smo dobili tisto veliko množino „-škov“ ali „-ščakov“ med našimi hišnimi imeni, oziroma med slovenskimi priimki; vsi so krajnoimenskega izvira, torej: Dol (Thal), dolski, Dolščak (Dóvšek); Lom (Bruch-Moor), lomski, Lómšek (Lomščák); Tolsti vrh, tolški, Tolščak (Tulščak, der Feistenberger); Zavine v boštanjski, oziroma Zavinek v svetokriški občini, zavinski oziroma zavinski, Zavinšek (t. j. Zaviniščak, pa če se tudi po nemško zasuknjem pravopisu piše Savinschegg) i. t. d. Ta precej dolgi uvod sem napravil, da povem, da je sicer res Znojilšek (t. j. Znojilščák) pravo slovensko hišno ime za naselnika na Znojilih, da pa ima to naselniško ime za svojo podstavo v krajnoimenskim pridevniku Znojilski, ki se je utegnil v 16. stoletju tudi pri nas še rabiti samostalno, če pa ne, da je naš protestant Janez Znojilšek pri pobegu s Kranjskega tudi v svojem priimku nekoliko zabilisal sled slovenskega imena, toda na pravilni podlagi, ker so priimki na „-šek“ (t. j. -ščak) osnovani splošno na krajnoimenskih pridevnikih tvorjenih s sufiksom „-ski“. —

Zdaj pa na razlago krajnega imena. Vondrák pravi v svoji primerjalni slovanski slovnici (I, 439): „Das Suffix „-dlo“ bildet im Slavischen vorwiegend nomina instrumenti und geht zurück auf „dhlo“, das ursprünglich neben dem Mittel oder Werkzeuge bei Subst. auch eine **Örtlichkeit** bezeichnen konnte“ V slovenščini ima seveda ta sufiks obliko „-lo“, razun morda v koroščini, ki utegne kakor češčina imeti tudi končnico „-dlo“. V to kategorijo krajnih imen spada „znojilo“ t. j. solčni vročini izpostavljen kraj,

solnčnat holm (Sonnkogel), solnčnata ravan (Sommerau), solnčnato brdo (Sonneck).

Iz glagolov (bodisi I. v., 7. r. ali IV. v.) izvedeni samostalniki sredstva in orodja (nomina instrumenti) končujoči se na „-ilo“ so n. pr. biti (schlagen), bilo = zvonček pri uri (das Schlagwerk); miti (waschen), milo (Waschmittel, Seife); šiti (nähen), šilo (Pfrieme); črniti (schwärzen), čnilo; cediti (seihen), cedilo (Seiher); kaditi (rauchen), kadilo (Weihrauch); praviti (richten), pravilo (Richtschnur) i. t. d. Ravno tako imamo pa tudi iz glagolov 4. vrste končujoča se na „-ilo“ krajna imena (nomina loci) n. pr. sušiti (trocknen), sušilo (der Trockenplatz); močiti (netzen), močilo t. j. luža, kjer se lan i konoplja namaka ali godí, torej tudi godilo ali rosilo (Flachs-röste, Röstlache); sadje denejo v mečilo ali medilo (mladilo? Maucke), da se zmeči ali zmedí t. j. da izgubi trpkost in medno postane — (sadjе mediti, mladiti ali mečiti, Obst abliegen lassen). Pri nas je sicer perilo (die Wäsche) navadno le platnina in obleka, ki se pere, ali pa dejanje in opravilo pranja n. pr. danes imamo perilo t. j. peremo, — v srbsčini pa pomeni „perilo“ tudi kraj, kjer se pranje vrši (der Waschplatz). Enako tudi „klilo“ (Mistbett'l für Gurken und Melonen) t. j. zaboј, nečké, korito, kamor namečejo gnoja-mešanca (komposta) t. j. govna, smeti in prsti in v ta mešanec posade bučnih in kumarnih pečák, da priklijejo iz njih sajenice, ki jih potem, ko se ni več bati slane, presajajo na prosto, t. j. v ograd pod milim nebom (Vuk 274). Enako „kalílo“ (Pfütze) t. j. luža, kjer so vodo skalili, ali kaljuža, v kateri se svinje valjajo in jo kalé (die Sühle, Suhlache, volutabrum. Vuk 260). Belílo je kraj, kjer n. pr. platno ali vosek belijo (die Bleiche, der Bleichplatz). Od pojiti (napajati, tränken) imamo pojilo (die Tränke), prostor, kjer živino napajajo, korito i. t. d., enako imamo od znojiti (t. j. na solnčni vročini pariti, greti, sušiti, solnčiti) znojilo solnčnat ali proti solncu obrnjen kraj sploh (regio solibus ostenta) ali pa s posebnim namenom za sušilo žita in sadja pripraven kraj (solarium frugibus insolandis) Sonnenlehne, sonnige Terrasse. —

Isti sufiks „-lo“ se pritika seveda, da tvori krajna imena ne samo na osnove na „í“, ampak tudi na druge osnove n. pr. srb. trlo, mesto, kjer živina prezimuje t. j. tla obora tare ali utira (die Hürde); vrelo (Quelle), kjer voda iz tal vre ali izvira; selo (sedlo), kjer kedo biva ali sedi; kopalo (Badeort); počivalo (Ruheplatz); leglo (Lager des Wildes); srb. krakalo, prelaz na vodi, kjer je s širokimi koraki (od skale do skale) mogoče priti s su-

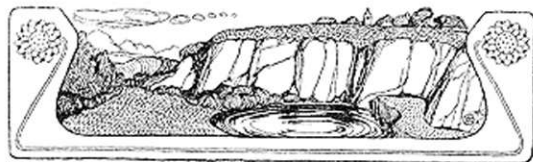
himi nogami čez potok (Schrittsteine im Bache um trockenen Fusses hinüber zu gelangen); skakalo, enak prehod, ker je treba s kamena na kamen skakati (Vuk, 298 in 685 Kraljeviča skakala in Miloševo skakališče); kúpalo mesto za kúpanje (Rječnik 5, 792) solilo, mesto, kamor ovcam sol potresajo, da jo hodijo lizat (Salzlecke); jagnjilo, mesto, kjer se ovce jagnjijo (wo die Schafe lammen, parturium ovile); tñalo, prostor, kjer (oziroma klada, na kateri) drva tño, t. j. sekajo in cepijo i. t. d. V češčini se kajpada taki samostalniki končujejo na „-dlo“ n. pr. divadlo (gledališče) od divati se (zuschauen), slov. diviti se = čuditi se; zřidlo, prýštidlo (Sprudelquell); kupadlo (Badeort); bělidlo na vosk (Wachsbleiche) in bělidlo na platno (Leinwandbleiche); močidlo (Pflütze) kalídlo (Lache); napajedlo (Tränke) místo z něhož se dobytek napájí i. t. d.

Oglejmo si ta krajevna imena na „-lo (-dlo)“ kot lastna imena, tedaj opazimo, da se rabijo neredkokrat v množini in da so te množinske oblike začele že izgubljati svoj prvotni spol kot neutra in da se že večkrat rabijo kot feminina. Na Moravskem imamo n. pr. v okraju Ogrsko gradišče na levem bregu reke Morave mesto Napajedla, gen. Napajedel (neutr. plural.) od zgoraj navedenega „napajedlo“ (neutr. sing.); enako rabimo tudi mi plural: „pojila, korita“. — Leksikon občin ima pri Dolenjih podpoljanah v občini Sv. Gregor zabeleženo obliko Močila, a v občini Stari trg na Črnomaljskem zopet Močile, in v občini Šentrupertski ima oboje i Močila (pri Hrastnem) i Močile (pri Gorenjih jesenicah); po tem se pa dá sklepati, da je tudi mestnik zdaj „Močilih“, zdaj „Močilah“. Enako imamo v Kanalskem sodnem okraju na Goriškem oboje i Močila (obč. Anikova) i Močile (obč. Ajba) — seveda vidimo v tem nekako prisiljeno diferenciranje, ali pa za stari neutrum oslabei čut. Sicer pa vsporedimo podvojne oblike: teslo, a, n. in tesla, e, f.; preslo, a, n. in presla (preslica), e, f.; metla, e, f. poleg omelo, a, n. pa tñalo, a, n. in tñala, e, f. — i. t. d. Znojile se javljajo — kolikor morem po leksikonu občin posneti — večinoma že v pofemininjeni obliki na „e“, torej: kam? v Znojile, od kod? iz Znojil, kje? v Znojilah. Imamo pa vasi tega imena na Kranjskem več: v Kamniškem okraju dvoje, ene v Lukoviški občini, druge pa v občini „Podhruška“, dalje v občini „Kotredež“ Litijskega okraja in v Stičenskem okraju v občini „Krka“ — često se pa še sicer nahaja kot poljsko ali ledinsko ime na kmetih, dasiravno ne vem, če se prosto ljudstvo pri tem ledinskem imenu (Flurnamen) tudi še

zaveda pravega pomena, češ da je to odprt prostor, cel dan na pekočem solncu, kamor razgrinjajo platno na belilo, proso in oprano pšenico na sušilo in oprhlo na prevetrilo i. t. d. — Imamo pa še tudi drugod lastno krajno ime Znojila n. pr. vas v Grahovski občini na Tolminskem in v Celjskem oziroma Laškem okraju pri Okroglici v občini „Loka“ imamo skupek desetih hiš v leksikonu občin označen z imenom „Šnajl“, kar po mojem domnevanju ne more biti drugega, nego „Znojila“. Najzanimivejša oblika tega krajnega imena iz prvotne oblike metatezirana in potvorjena je pa pač „Oznanila“ v Škocjanski občini Mokronoškega okraja. Ko sem čudeč se tako nenavadnemu imenu povpraševal, kako da pač prosti narod v vseh mogočih zvezah in na vsa mogoča vprašanja temu kraju pravi, in kaj naj bi se bilo tam oznánjalo, da bi bil kraj ime dobil po kakem oznanjanju, — pa saj bi potem bilo naravneje, da bi mu rekli „Oznanjála“ nego „Oznanila“ i. t. d. — tedaj mi je Škocjanski g. župnik P. Bohinjec postrežno pojasnil, da stoji v matrikah prejšnega (18.) stoletja še „Znojila“ (ozir. Znojile) in šele od francoske okupacije dalje „Oznanila“. — Hvala mu za to pojasnilo, sedaj vsaj vemo, da se nahaja na Kranjskem mimo zgoraj naštetih štirih Znojil in mimo raznih znojil kot ledinskih imen tudi še peto selo tega imena, selo, ki šteje samo dva kmeta, nekdanj podanika graščine na Golem (Gallhof). — Oblika „Znanila“ namesto „Znojila“ je bila pa tudi drugod v navadi. Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung No. 15 (21. febr. 1815) razpisuje n. pr. javno dražbo ribolova v potokih „Breg bey Sittich, Reka bey Javor, Vishenski pottok und im Bache Vodatutschna (vodotočina) bey Gorejnavafs, dann von Gorejnavafs über Snanille“. To so Znojile v občini „Krka“.

Če torej pomislimo, da je znoj = vročina, razpaljenost; letni znoj (Sommerhitze); znoj solca (Sonnenhitze) in znojiti = na solncu paliti, v solčnih žarkih pariti (der Sonnenhitze aussetzen, schwitzen machen), tedaj se mi zdi, da bi samostalnik „znojilo“ kot prosti apelativnik utegnil prav dobro služiti tudi za „Sonnenbad“ namesto doslovno prevedenega izraza „solčna kopel“. —

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila.

Naša letošnja srednješolska poročila. Troje slovenskih srednješolskih poročil mi je prišlo letos do rok, in to je menda vse, kar ne nosi pečata tujstva in narodne manjvrednosti! Ta kupček naše srednješolske revščine se kaj žalostno reprezentira poleg visokega sklada čeških in poljskih programov! Toda čemu polniti gluha ušesa „merodajnim faktorjem“ z brezplodnimi tožbami! ... Preglejmo, kar pomembnega more zabeležiti naša znanstvena književnost, ostalo Sisifovo delo pa naj opravijo naši narodni časniki.

„Jahresbericht“ c. kr. I. drž. gimnazije v Ljubljani ima nemško študijo Rudolfa Grošlja „Das Webersche Gesetz der Psychophysik und seine relationstheoretische Deutung“.

„Izvestja c. kr. II. drž. gimnazije v Ljubljani“ prinašajo razen nadaljevanja kataloga učiteljske knjižnice, ki ga vzorno sestavlja prof. dr. I. Trtnik, še kratko predavanje prof. dr. Fr. Ilešiča: „Kako mislijo dandanes starši o šoli in o šolnikih?“ Prav umestno se v njem poudarja važnost neobveznih predmetov, posebno glasbe in risanja.

V „Jahresberichtu des k. k. Kaiser-Franz-Joseph-Gymnasiums in Krainburg“ je objavil prof. Fr. Komatar za domačo zgodovino zanimive „Kostanjeviške mestne pravice“, ki jih je podelil Kostanjevici koroški vojvoda in odstavljani češki kralj Henrik. — Članek dr. Fr. Mischitz „K Vezuvovemu izbruhu 1. 79. po Kr.“ ima svojo vrednost zaradi prevoda dveh pisem Plinija mlajšega, v katerih opisuje K. Tacitu smrt svojega strica pri Vezuvovem izbruhu. — Prof. dr. Capuder poroča o ugodnih uspehih strelnih vaj na kranski gimnaziji.

„Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Rudolfswert“ je prinesel „Von Prof. Rudolf Južnič“ študijo o „Tavriški Ifigeniji pri Evripidu in pri Goetheju“, ki jo bodo s pridom čitali tudi naši višji gimnazijci.

Šesto izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Št. Vidu nad Ljubljano je objavilo znamenito razpravo dr. A. Breznika: „Naglas v šoli“, o kateri poročamo na drugem mestu.

„II. (X.) izvestje c. kr. državne višje realke v Idriji“ je prineslo praktično poročilo prof. B. Baeblerja „O nevarnostih kemičnih poizkusov“; prof. Jul. Nardin pa je opisal „Izpopolnjeno samodelno električno menjalo“ kot nadaljevanje lanske razprave o tem predmetu.

J. P.

Dr. Anton Breznik, Naglas v šoli. VI. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano, 1911. V. 8°. str. 1—25.

Razprava marljivega slovenista drja. Breznika bo dobro došla vsem, ki uče slovenščino, zlasti na srednjih šolah. Marsikomu se bo čudno zdelo, kako je bilo mogoče, da smo prebili toliko let od uvedbe slovenščine v srednje šole brez podrobnih naglasnih pravil, kakršne nam je dal dr. Breznik v svoji študiji. Tega dejstva ne smemo zapisati na rovaš nevednosti ali nemarnosti, marveč na rovaš splošne sodbje, da se slovenskim dijakom ni treba šele učiti naglašanja domačega jezika, zlasti ker je naglašanje različno po krajih ter da zategadelj ne moremo za-

hlevati od knjižnega jezika enotnega uniformiranega akcentuiranja. — Dr. Breznik si je pa postavil nalogo, da dožene knjižno naglašanje in to tudi v podrobnostih. Na načelno vprašanje, katera akcentuacija bo veljavna za knjižni jezik, je odgovoril, da tista, ki je ostala na starejšem stališču, in to poznamo precej dobro iz štokavskih in čakavskih narečij in pa iz ruščine. Dejstvo, da je večina dialektov to stališče opustilo, ne moti našega raziskovalca prav nič. A druge bo motilo! Če učimo tuj jezik, n. pr. grščino ali latinščino, ne moremo kajpada drugače ravnati, kot da dijakom povemo, da se naglaša tuja beseda tako ali tako in nič drugače; kadar se sklanja ali sprega, se pa premika naglas po teh in teh pravilih. Pri jeziku pa, ki je učencem domač, vsakdanji, se zdi mnogim učiteljem hudo, da bi rekli in dekretirali: „Vaše naglašanje, n. pr. drémati, nésemo, brúsiti, stólček . . . je popolnoma napačno, je nestvor; pravilno je samo: dremáti, nesémo, brusíti, stolčéek . . .“ V tujih jezikih z določenim akcentom dijaki ne zaidejo nikoli v izkušnjavo, da bi naglašali napačno; vse drugače je pa pri materinščini, ako se zahtevano knjižno naglašanje razlikuje od nje. Pripomniti je še treba, da večina Slovencev nikakor ne razločuje — niti z ušesom niti v govoru — potisnjenega in potegnjenega poudarka. Čemu torej mučiti učence z zahtevo takega diferenciranja? — Sicer pa noben učitelj slovenščine ne sme preiti preko korenite razprave dr. Breznika k dnevnemu redu, marveč vsak stoji pred alternativo: ali ugoditi njegovi zahtevi, ali pa motivirati pred svojo vestjo nasprotno ravnanje.

Ivan Koštiál.

Dr. F. Hörburger, Die Aussprache des Deutschen im Munde der Italiener und Slowenen. 51. Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Görz, 1911. V. 8°. str. 3—76.

Ko je dr. Hörburger, ki je rojen v Bregencu, začel poučevati na goriški realki, je kmalu zapazil napake nenemških realcev v izreki nemščine ter kot dobro izurjen fonetik zapisoval manjše in večje hibe. Sad tega truda je omenjena razprava, ki je polna finih strokovnjaških opazovanj in ki bo dobro služila vsem učiteljem nemščine na slovenskih šolah. Važen je odstavek o kvantiteti, ki dela Slovence posebe težave; govore namreč večidel „srednjedolge“ vokale namesto dolgih in kratkih. Prav poučen pa je „Pregled najvažnejših laških in slovenskih jezikovnih posebnosti“ (str. 66—70). Tu so sestavljene napake, ki bi se jih morali nemci odvaditi, ako hočejo govoriti dobro in lepo nemščino. Dodani so zgledi, ki kažejo nemško vzorno (glediško), južnonemško (alemansko), laško in slovensko izreko; pri vsaki besedi je razen izreke zapisan tudi stavkovni poudarek in glasbena nijansa.

I. Koštiál.

Julij Slapšák, Marinka in škrateljčki. — Bom že še! Pravljici. (Dedek je pravil . . . I. zvezek). S tremi slikami. V Ljubljani, 1910. Založila Katoliška bukvarna. 8°. (VI) + 115 str. Cena?

Slapšakov „dedek“ je nespreten pripovedovalec, vsaj za mladino. Govori namreč neskončno sentimentalno, ali pa prevzame vlogo dolgovnega pridigarja; le parkrat se je približal v pravljicnem tonu otroški naivnosti. Pojem pravljice je pisatelju nejasen. Na naslovni strani imenuje oba spisa „pravljici,“ v knjigi mu je prvi — „pripovedka,“ drugi pa — „povest!“ Kar pripoveduje v prvih sedmih poglavjih o hudo bolni vdovi Mini in njeni angelsko pridni Marinki, bi nam bil prav lahko prihranil, ali pa povedal v par stavkih; kajti pravljico o Marinki in škrateljčkih slišimo šele v osmem poglavju, ki se mu je razen pevskih točk še najbolj posrečilo. Na tak način bi ne bilo treba nam poslušati brezmejnih banalnosti

klepetave in jezikave deklet Tereze in bi ne videli mučnih Marinkinih sanj o groznih črnih pticah, ki čuvajo zdravilno grenkuljo. Dovolj nerodno je spojil pisatelj na koncu pravljčni svet s kruto realnostjo.

Še hujša je druga „povest“: o lenem in čudovito poboljša:em Boštjančku. Njegove sanje o peklenskih mukah so pretresljiva pridiga za prvo adventno nedeljo! Pri tem misijonskem delu mu je po svoje pomagal tudi ilustrator. Tista nova species levega vruga na str. 101. zasluži, da ga preštudirajo naši demonologi od srnjakovih rogov pa do konca ogromnega, pasastega repa. Pred takim peklenskim gospodarjem mora dobiti rešpekt tudi najbolj zakrknjeni grešnik...

Marsikaj bi lahko povedali o Slapšakovi slovenščini. Da je tisto sladkano govorčkanje, ki je razlito čez vso knjigo, nenaravno in smešno, čuti najbolj mladina sama. Pisatelj „prav nič ne dvomi, da bi ti (dedkovi zgodbi) ne blažili srca in razveseljevali duha“ (Predgovor), zato pa dvomijo tem bolj bralci. Ako ima v svojem „zvrhanem košu in pol“ približno še kaj tako dobrega, kakor je bila njegova zgodovinska povest „Turki pred Sv. Tilnom“, mu bomo hvaležni; za ti dve „pravljici“ mu, žal, ne moremo biti!

J. Poljanec.

Povesti, črtice in nekatere pesmi. Spisal po muropoljskem narečju Peter Skuhala, duhovnik nem. vit. reda, upokojeni župnik velikonedeljski v Ljutomeru. Samozaložba. 1910. 8° 143. + (IV) str. Cena vez. knjigi K 1.50.

Zbirka zasluži pozornost in zanimanje na našem knjižnem trgu predvsem zaradi narečja, v katerem je napisana. Pisatelj pravi, da „mlajši že skoro popolnoma po pismi gučijo... Pa za sto let bodo naši zanamci že vse drugače gučali, kak mi zaj gučimo... Tak se godi s vsakim jezikom. Kak so pred šestdesetimi letami naši pisali, kak pa zaj? — Za to pa rečen, kaj' dobro, če što v našen časi kaj tak napiše, kak zaj gučimo, ka do (bodo) naši zanamci vidli, kak so negda Slovenci gučali, ki so tan živeli, kak do uni te.“ (86). P. Skuhala torej nadaljuje tradicije svojega rojaka L. Volkmerja. (prim. „Dva prleka od Lotmerka,“ str. 85), Dajnika in Šerfa. Umetniške vrednosti njegove povesti in črtice nimajo. Nekatere izmed njih so napisane v maniri Krištofa Schmidta, jokave po vsebini in s kričavo moralo (n. pr. „Kak se je Roza znosila,“ 47; „Lenčika,“ 125; Dušji den, 130); porabil je tudi romantične motive iz turških časov („Milko Bogdan,“ 5; „Stari Štef pa njegova hčer,“ 68). Iz zbirke se zrcali bitje in življenje „muropoljskih“ Slovencev; njih narečje je zapisano precej verno, vendar bi bila njegova vrednost večja, ako bi bil zabeležil dosledno tudi naglas. Etnograf bo z zanimanjem čital ženitvanske običaje iz prejšnjih dob („Juškovo gostivanje,“ 90), opis „bosmana“ (114), ribjega lova (6) itd., jezikoslovec pa bo vesel pristnih narodnih izrazov. Na izvorni način si je pisatelj napravil reklamo za svoje „Popevke“ („Godovno,“ 137—141), ki jih je zložil „po muropoljskem ali panonsko-slovenskem narečju“ ter jih izdal v lastni založbi l. 1907. V njih opeva s prirojenjo šegavostjo svoja brezskrbna mlada leta, gostoljubnost cvenskih rojakov, zabave stanovskih sobratov pri taroku in kozarcih ognjenega ljutomerčana; le včasih slišimo resnejše glasove. Tudi med svoje povesti in črtice je uvrstil par pesmic, med katerimi se mu je posrečila romanca v narodnem duhu o „Žuni in Zefiki“ (129). — Bralca motijo neštevilni tiskovni pogreški in premnoga pojasnila med tekstom, ki bi naj našla mesto pod črto, oziroma še primerneje na koncu knjige v slovarčku, ki ga neradi pogrešamo.

Vlad. Simonič.

Slovstveni zapiski.

Koseski in Prešeren. Pred leti sem imel lep del Bleiweisove korespondence v rokah. Kolikor sem rabil ta pisma za spis „Bleiweis in Novičarji v borbi za slovenski jezik in domače slovstvo“, priobčenem v Bleiweisovem Zborniku, sem jih objavil. Natisnjeni so večinoma sami odlomki pisem, nanašajoči se na moj sestavek, ker nisem mogel priobčiti celotnih pisem zaradi pomanjkanja prostora. Že prekoračenje odmerjenih 300 strani se ni zdelo na mestu merodajnim krogom Matice, za izpustitev tega ali onega prijavljenega članka se pa tudi niso mogli odločiti.

Ker je še zelo dvomljivo, ali izide sploh nameravana celotna izdaja Bleiweisove korespondence, priobčujem tu iz svojih zapiskov ona mesta iz pisem Koseskega, ki se nanašajo na Prešerna in jih ni v imenovanem Zborniku.

Vsa tu navedena pisma je pisal Koseski iz Trsta in sicer piše dne:

3. XI. 1845.: „... Für die Pratika danke ich verbindlichst. Zur Verfassung des gewünschten Schlußgedichtes werde ich kaum tauglich seyn. Ich bitte daher, sich in dieser Beziehung auf mich nicht verlassen zu wollen. Sollte mir ein brauchbarer Gedanke kommen, so werde ich einen Versuch machen und es Ihnen einsenden. Bis nun hat mir der Geist noch nichts eingegeben. Daher wäre es gut, auch andere Kräfte dafür zu interessiren. Prešerin, glaube ich, würde das wohl am besten machen, und wenn Sie auch mehr dergleichen zusammen bekommen, so schadet das nicht. Sie können sodann das beste daraus wählen ...“

19. XII. 1846.: „... Was sind für Aussichten fürs künftige Jahr bezüglich der Vermehrung der Novice-Abnehmer? Sind Dr. Prescherns Gedichte schon zu haben? Ich kann kaum erwarten, sie mit der ihnen gewiß gebührenden Aufmerksamkeit durchzugehen ...“

25. I. 1847.: „... Mancher möchte hier Prescherns Gedichte kaufen, wenn sie Jemand im Verlage hätte. Ich selbst bin darunter. Vielleicht wird Herr Blasnik sich bewogen finden, einige Stücke nach Triest zu schicken? ...“

5. XI. 1867.: „... In Anbetracht der Gestalt des Büchleins¹ wünsche ich, daß Prešern's Kerst zum Muster dienen möchte. Somit sollen nur drey Stanzen auf jeder Seite stehen und zwar in gerader Linie von oben hinunter. Dieses thut wohl dem Auge. Daß ich im Konzepte die Stanzen verschoben stellte, ist nicht wesentlich, sondern dieß geschah nur wegen Mangel an Raum, um leichter die Stanzen von einander zu unterscheiden. Im gedruckten Buche ist das nicht nöthig, weil Raum genug vorhanden ist. Das wird das Büchlein schöner und dem Preschernischen ähnlicher machen, was wieder ein Vortheil ist, weil Prešern und vorzüglich sein Kerst in jeder Beziehung unsere Beachtung und Verehrung verdient ...“

Koseski, ki ni imel ravno skromnega mnenja o svojem pesniškem daru, je torej čislal Prešerna visoko in se je rad ravnal po njem kljub temu, da je stavil Bleiweis v svoji hinavščini in sebičnosti Koseskega, ki mu ni mogel kratiti veljave, nad Prešerna. O razmerju med Bleiweisom in Prešernom se je že mnogo pisalo. „Oče“ slovenskega naroda je roval zoper pesnika-velikana do svoje smrti. Velike

¹ Govori o tisku „Mazepa“.

Prešernove slavnosti na Vrbi dne 15. septembra 1872. l. so se spomnile „Novice“ s sedmimi vrsticami. Pri tem pa so skrčile število udeležencev slavnosti od 6000 ali 7000 na 4000. „Slovenski Narod“ se je torej obregnil ob nje (21. sept. 1872.), češ „dozdaj so le nemškutarski listi požirali na tisoče Slovencev, ki so se udeležili pri narodnih shodih. Zdaj ta posel že tudi „Novice“ opravljajo; presneto lakoten je moral biti njih poročevalec, da je na en požirek 2000 Prešernovih čestiteljev skozi nenasiteno žrelo požrl. Dober tek!“

Bleiweis ni odgovoril na to v „Novicah“, pač pa si spravil dotično številko „Naroda“ ter si obrobil s svinčnikom „Narodov“ zboldljaj. Imenovana številka je bila zanimiva za Bleiweisa tudi zaradi volitev odbornikov „Maticе Slovenske“.

Dr. Lokar.

Pred petdesetimi leti. Zgodovina slovenskega slovstva omenja skromnega in vztrajnega pisatelja, ki je pol stoletja deloval v vezani in nevezani besedi na književnem polju — Janeza Bilca. On je jel pesnikovati še dijak leta 1856. in je odložil pero malo pred smrtjo leta 1906.

Njegovo avtobiografijo je objavil Viktor Steska v „Dom in svetu“ leta 1907. V dopolnilo jej stoji tu kosček Bilčevega dnevnika iz leta 1861. Pisal ga je Bilc na liste, privezane posameznim mesecem Hitzingerjevega „Domačega koledarja slovenskega za navadno leto 1861.“ O novem letu 1861 je bil Bilc bogoslovec drugoletnik v Ljubljani. Tedanje semeniško vodstvo je opisal sam v svojem gori omenjenem življenjepisu. Izmed njegovih sošolcev navajam Josipa Belarja, brata skladateljevega, poznejšega župnika v Hotedražici; Henrika Dejaka, večšega slikarja in mehanika; sedaj vpokojenega župnika vrhpoljskega; Frana Dolinarja, sedanjega ribniškega dekana; Jakoba Grossa, poznejšega zagorskega župnika; brata Klinarja, izvrstna pevca; Friderika Križnarja, slovečega govornika, ki je umrl kano-nik v Ljubljani; Janeza Kulavica, poznejšega doktorja bogoslovja, ces. dvornega kapelana in vodja dunajskemu Avgustinišču, naposled prošta ljubljanskega; Jerneja Zupančiča, ki je zelo priljubljen pred nekaterimi leti preminil kot kurat v Litiji, in Vilibalda Zupančiča, ki se je odtegnil duhovskemu poklicu in se posvetil vzgoji mladine — postal je profesor in naposled okrajni šolski nadzornik. Znamenit letnik! To niso bile puhle glave, ki so se ubijale tedaj z dogmatiko (predaval jo je dr. Andrej Čebašek, ki so mu hudomušniki zdeli priimek „revera“, ker je to mašilo večkrat rabil) in z eksegezo sv. pisma nove zaveze (predavatelj dr. Lenart Klofutar).

Oglejmo si Bilčev dnevnik! Iz njega sem povzel le to, kar utegne kakorkoli zanimati. Kar je v oklepajih, ni prišlo izpod Bilčevega peresa.

Januar. 1. Pisal sim g. Jožefu Gallandu, celovškemu bogoslovcu. — 8. Pisal mi je o. Ljudevit (Bilc, reški kapucin, sorodnik pisatelj). — Pisal sim g. Janežiču (profesorju in uredniku „Slov. Glasnika“ v Celovcu, tedaj mu je najbrže poslal popotpis „Ozir na Notranjsko“, ki ga je prinesel „Slov. Glasnik“ pol v 3. štev. dne 25. januarja in pol v 4. štev. dne 5. februarja). — 18. Silen mraz. Strašne revere — horribile auditu — pa jest revež od zunaj! (Vprašan je bil dogmatiko. Na drugi strani januarskega lista stoji brez datuma beležka:) Na bulgarske pesme (Konst. Miladinova) so se naročili: Bilc, Zupančič W., Zupan (Tomo, tedaj bogoslovec tretjeletnik), Ferencič (Mihael, Hrvat z Virja, tudi tretjeletnik), Sterbenc Juri (dr. juris, prvoletnik, naposled dekan v Leskovcu), knjižnica slov. (prečrtani so: Zupan, Sterbenc in knjižnica slov.). Naročil sim se 15. Junija na Vijanskov (!) zabavnik velja 90 kr. — Perve dni Julija se je sila lepa in velika repata zvezda vidila. —

— 9. Julija mi je g. Macun bulgarske pesmi prinesel. — 18. Julija sim mu te pesmi plačal. —

Februar. 13. Pust jo je pobasal — post je tukaj. Dobro smo se v sobi N. 8 imeli. — 15. konec 1. tečaja. Amen. — 20. Dogmatiško izpraševanje. Silno piflanje. Skoraj ne vem, ki mi je glava; pa hvala Bogu, — prestano je tudi to klanje. — 26. Exeges izpraševanje. Bravo! Prestano je vse piflarsko terpenje. — Velik misijon pri Dejaku. — 28. Delili so bukve g. Uršiča (Jerneja, župnika v Kamni gorici, umrlega dne 30. avgusta 1860; o njegovem slovstvenem delovanju gl. Marnov Jezičnik XXV. 19) in g. Metelkota (znanega slovničarja, umrlega dne 27. decembra 1860). Mesto razsvitljeno. Ustava!! —

Marc. V noči med 7. in 8. je izginila iz 8. šole podoba Štrosmajerjeva, katero so bili osmošolci kupili in na zid obesili. Profesorji so jim jo uzeli, — češ, da je to „slovanska demonštracija“. — 11. Obiskal sim hudo bolniga bogoslovca 1. leta Jožeta Smrekarja (poznejšega bogoslovskega profesorja in naposled prelata). — 23. Podpisovali smo peticijo za slovenski jezik na ministra Šmerlinga.

April. 7. Praznikov (velikonočnih) konec; podaj se (s počitnic) v Ljubljano. Na potu je v Zagorju (Bilc se je peljal iz Ilirske Bistrice, kjer je bil doma, skozi Zagorje na postajo v Št. Peter) postiljonu šranga na glavo padla. Čudna pot! — 9. Počil pred Ljubljano silen kotel na železnici. — 11. Pisal g. A. Janežiču (menda mu je poslal takrat Bilc svojo najlepšo pesem „Slovenija oživljena“, zapeto o 50-letnici „Ilirije oživljene“. V listnici „Slov. Glasnika“ dne 1. maja 1861 stoji opomnja: „G. J. B. Hvala, prihodnjič. V kratkem pismeno.“ In res — prihodnjič v 12. števil. dne 15. maja je prišla na svetlo „Slovenija oživljena“. Kratica „G. J. B.“ se nahaja v „Slov. Glasniku“ števil. 14. leta 1861. pod črto. Tudi za njo se skriva J. Bilc, pošiljatelj „starih pesmi“, ki jih je pridobil od Lovra Urbanije za omenjeni list. Z Urbanijo, ki je bil tedaj mašnik četrtoletnik, sta si bila dobra in si dopisovala pozneje, kakor svedoči dnevnik.) — 20. Pisal sim A. Praprotniku iskricice (za „Darek pridni mladosti“ I. zv. 1861). — Deželni zbor — začel 6. t. m. se je končal. — 24. Baklada deželnemu poglavarju Ulepiču — mačkina godba Isleibu, redakterju Laibacherce. — 29. Na Dunaju se je državni zbor začel; Toman izročil Šmerlingu peticijo zastran slovenskiga jezika.

Maj. 4. Bolan sim bil. — 6. silen sneg, kakor o božiču. — 8. Slovenska družba se je ustanovila v semenišču za povzdigo slovenščine. Vodja je gospod Juri Sterbenc. — Po telegrafu je prišla novica, de je peticija Slovencev dobro sprejeta bila. — 15. Pisal mi je g. Ant. Janežič. — 16. Škof je iz Dunaja prišel. — 21. Vsi bogoslovci smo bili na Šmarni gori in v Goričanih. Pri Martanu med Vodah smo kosili in prav veseli bili. Lep dan! Nepozabljiv za vsakega bogoslovca! — 26. Ambrož potočen za župana; baklada, živio! —

Junij. 7. Grof Cavour je umrl. — 22. Toman je krasno govoril v državnim zboru. — 25. Sultan Abd. Med. je umrl, naslednik mu je Abd. Aziz. — Umerl je 26. slavni Paul Šafařík. — 27. Nekaj bolan. — 30. Pretekel teden je za slovenščino lepo govoril g. Černè, goriški poslanec: zavrnil ga je Dežman ter rekel, da za nas je „deutsche Kultur“ osrečevalna. Odpadnik! izdajavec!!! —

Julij. 3. Pisal mi je g. Andrej Praprotnik. — 6. Zadnji dan šole. — 8. Z lepim nagovorom je Čebašek svoje dogmatiške razlaganja končal. — 10. Izpraševanje više „Exegese“. — 17. Dogmatiško izpr. dobro končano. — 22. Izpraševanje niže „Exegese“. Prestano je. Amen. — 31. Bil sim v Harijah in na veliki bukvi (Bukovci), 30. pa na Premu.

Avgust. 11. Pridigoval sim v Tuminjah, kjer so g. dekan (trnovski Anton Grašič) novo podružnico blagoslovili, prav židane volje smo tam bili. — 12 V. gojzdu medveda ubili. Tiskarja krivih denarju je Morin zasačil. Ž njim sim pri eni mizi na Jelovškovim vertu pivo pil; to je falot!! — 14. Izdelaval sem Tomanu zahvalnico. — 17. in 18. Klican sim bil za pričo zavoljo tistiga sleparja — priseč sem moral — in pa zavoljo šrangarja, ki nam je o veliki noči šrango na voz vrgel. — Pisal sem g. dor. Bleiweisu (poslal mu je dopis, ki so ga objavile „Novice“ dne 21. avg. 1861 št. 34. pod šifro xyz „Iz Notranske Bistrice“; vsebina dopisu je: zahvalnica drju. Tomanu, sviloreja, suša in boj dveh pastirjev z medvedom). — 18. Šel sem v Reko, dobro se mi je tu godilo. — 22. Vernil sim se iz Reke. — 27. Bil sim pri izpraševanju na Premu. — 29. Bil sim v Harijah, potem pa na izpraševanju v Zagorju in pa v Knežaku. — 31. Bil sim pri izpraševanju v Ternovem. Izverstna šola. (Konec prihodnjič.)

I. Pobjoljšar.

Iz zgodovine celjskega slovenskega gledišča. Orožen nam pripoveduje v svoji „Celjski kroniki“ (str. 215), da so o priliki otvoritve južne železnice od Celja do Ljubljane, dne 16. sept. 1849., „slovenski vlastenci veliko veselje vživali v tukajšnjem kazališču, kjer so ovdečni diletanti pod vodstvom tiskarja Joaneza Jeretina igrali slovensko igro: »Županova Micka«. To igro so, kakor se pravi, tudi že pred nekimi 50 letami tu v kneziji igrali“. To je najstarejša novica o slovenski igri v Celju. V naslednjih letih so diletanti pridno igrali slovenske in nemške igre v mestnem gledišču, posebno v dobrodelne namene. Duša vsemu je bil tiskar Jeretin, nekaj časa tudi kapelan J. Drobnič, ki je bil od 1. nov. 1849 do 7. marca 1851 v Celju nam. gimn. učitelj, potem pa je moral vsled bolezni oditi. Prva doba slov. gledišča v Celju je trajala od 1849 do 1852, druga pa se začela z letom 1864. — Iz zasebnega zapisnika Franca Kapusa, ki se nahaja v posesti rodbine gospoda dr. A. Božiča v Celju, bi rad rešil pozabnosti sledeče podatke. Glavne zasluge za to dobo imata nedvomno imenovani Franc Kapus, ki je v tedanjem narodnem življenju igral odlično vlogo, in njegova soproga Albina Kapus. V letu 1864. so uprizorili tele igre: Domači prepir (18. dec.), Raztresenci (31. dec.); 1. 1865.: Županova Micka (2. febr.), Strup (19. marca), Filozof (2. aprila), Župan (28. maja), Dvoboje (3. sept.), Goljufan starec (19. nov.), Pravi Slovenec (26. dec.); 1. 1866.: Kateri bo? (4. marca), Domači prepir (19. marca), Bob iz Kranja (15. aprila), Vdovec in vdova (3. junija), Dobro jutro (23. sept.), Le naravnost! (28. okt.), Črni Peter (2. dec.), Bob iz Kranja; Le naravnost! (16. dec.); 1. 1867.: Tat v mlinu (5. maja), Ultra (29. dec.); 1. 1868.: Zakonska sol (2. febr.), Pravda (19. marca), Strup (20. dec.) in 1. 1870.: To sem bil jaz (29. maja). — Vse igre so se priredile v celjski čitalnici, razen onih dveh dne 16. dec. 1866, ki so jih uprizorili v mestnem gledišču. Igrali so: Franc Kapus, Edvard Jeretin, trg. pom. Mol, prof. Fr. Hafner, učitelj, Jakob Škoflek, trg. pom. Sotelšek, dijak Simonič, Andrej Petini, učitelj Jakše, Štefan Kočevar ml., farmacevt Kellner, dijak Fric Kreuzberger, trg. pom. Oblak, Warmund Mihelj, dijak Gašper Gorišek in farm. Ed. Taborski. Kot igralke so nastopale: Matilda Hrovatin, Baldi in Toni Mihelj, Vigi Martini, Fani, Julija in Tereza Kočevar in Albina Kapus.

Dr. A. Dolar.

